

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Sotsiaaltöö korralduse osakond

Inga Laurits

**ERIVAJADUSTEGA LASTE ARENENGUVÕIMALUSED
KOOLIEELSETES LASTEASUTUSTES RAPLA
MAAKONNA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: lektor Anne Rähn

Pärnu 2013

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Ülevaade erivajaduste/puude käsitlesest, varajasest sekkumisest ja võrgustiku koostööst erivajadustega lastega	6
1.1. Erivajadusega laps	6
1.2. Sagedamini esinevad erivajadused	7
1.2.1. Puudest tingitud erivajadused	7
1.2.2. Muud sagedamini esinevad erivajadused, sealhulgas andekus.....	11
1.3. Varajane märkamine ja sekkumine	13
1.4. Erivajadustega laste areng koostöös tugivõrgustikuga.....	16
1.5. Alushariduse võimalused erivajadustega lastele	18
1.6. Erinevad rühma valikud erivajadustega lastele	21
2. Uurimus erivajadustega laste arenguvõimalustest koolieelsetes lasteasutustes.....	25
2.1. Uurimuse eesmärk, uurimisküsimused ja valim.....	25
2.2. Uurimismeetod ja uurimuse läbiviimine	26
2.3. Uurimisandmete analüüs	27
2.3.1. Valimi andmed.....	27
2.3.2. Lasteaia rühmade koosseis, tugispetsialistide olemasolu ja respondentide arvamused erivajadustega lastest tavalasteaias.....	30
2.3.3. Erivajadustega laste varajane märkamine ja sekkumine.....	37
2.3.4. Arutelu, järeldused, ettepanekud	42
Kokkuvõte.....	48
Viidatud allikad.....	51
Lisad.....	55
Lisa 1. Küsimustik lasteaia direktoritele ja pedagoogidele	55
Lisa 2. Koolieelsed lasteasutused 2012/2013.õppeaastal	62
Summary	63

SISSEJUHATUS

Lapse haridustee alguseks võib pidada õppetööd koolieelsetes lasteasutustes. Alushariduses luuakse lastele eeldused koolis ja igapäevaelus hakkamasaamiseks.

Viimastel aastakümnetel on Eestis palju räägitud erivajadustega inimeste integratsiooni vajalikkusest ühiskonda. Esimeseks integratsiooni võimaluseks on erivajadusega lapse kaasamine tavalasteaeda. Eestis kehtiva seadusandluse järgi on erivajadusega lapsel võrdsed õigused viibida oma elukoha järgses lasteasutuses ja saada individuaalset lähenemist oma arenguprotsessis. Erivajadusega lapse kaasamine ühiskonda tähendab parimate võimaluste loomist lapse arengule. Mida varem antakse lapsele võimalus õigeks arenguks, seda vähem kulub riigil tulevikus ressursse toimetulematute abistamiseks.

Erivajadustega lapse arendamiseks ning õpetamiseks on oluline, et kõik lapsega tegelevad täiskasvanud (lapsevanem, pedagoog, spetsialistid jne) tegutseksid ühistest seisukohtadest ja nõuetest lähtuvalt – teeksid koostööd.

Teema on oluline ja aktuaalne kõigi jaoks, kes tegelevad erivajadustega laste arendamise ja õpetamisega, samuti kõigile alushariduse pedagoogidele, sest ka nende rühmas võib kunagi õppima hakata erivajadusega laps. Kui lapse erivajadused ei ole avaldunud varases eas, võivad probleemid ilmned koolieelses lasteasutuses ja nendega tegelemine nõuab teadmisi, oskusi ja valmisolekut. Erivajadusega lapsele tuleb anda võimalus kasvada ja areneda koos teiste lastega.

Töö eesmärgiks on uurida Rapla maakonnas tegutsevaid tavalasteaedu ja neis pakutavaid võimalusi erivajadustega laste arenguks. Sellest lähtuvalt püstitas töö koostaja järgmised uurimisülesanded:

- tutvuda teoreetilise erialakirjandusega;
- planeerida uurimus, koostada küsitlus ja valim;
- viia läbi küsitlus ja analüüsida uurimistulemusi;
- uurimusele baseerudes tuua välja peamised järeldused;
- saada ülevaade varajase märkamise ja sekkumise vajalikkusest erivajadustega lastele soodsa arengukeskkonna loomisel;
- saada ülevaade tugivõrgustiku olemusest ja koostöö vajalikkusest erivajadustega laste arendamisel;
- anda ülevaade tavalasteaedades õppivatel lastel sagedamini esinevatest erivajadustest;
- anda ülevaade seadustest tulenevatest võimalustest ja tegelikkuses valitsevast olukorrast;
- anda ülevaade tugivõrgustiku olemasolust ja koostööst erivajadusega lapse arengus;
- saada ülevaade lasteasutuste õpetajate valmisolekust õpetada erivajadustega lapsi.

Käesolev uurimustöö on läbi viidud kvantitatiivse uurimusena, milles saadakse uurimisküsimustele vastused andmete kogumise ja töötlemise tulemusena. Uurimustöö meetodiks on ankeetküsitlus. Uurimus viidi läbi interneti keskkonnas ajavahemikul märts-aprill 2013. Küsitlus saadeti, eelnevalt telefoni teel direktoritega kokku leppides, 26-le lasteaia üldposti aadressile, millelt need edastati asutuste rühmade e-postide aadressidele. Kahte Märjamaa lasteaeda viidi lisaks 22 ankeeti paber kandjal. Kokku väljastati 59 ankeeti. Valimis osales 64 respondenti. Esindatud on Rapla maakonna kümnest vallast üheksa valda.

Töö koosneb kahest peatükist, millest esimeses on käsitletud erivajaduste all sagedamini esinevaid erivajadusi. Sagedamateks on neid peetud teooriast lähtuvalt samuti reaalsusest nähtuva põhjal. Töös ei kajastata haiguslikke erivajadusi (astma, diabeet, toidu talumatus jne). Tuuakse välja keha-, kõne-, meele- ja vaimupuudeid, käitumishäire, üliandekus ja autismi sündroom. Autism on erivajadus, millele on

hakatud viimasel ajal palju tähelepanu pöörama. Tuuakse välja erivajadustega laste varajase märkamise ja sekkumise vajalikkust, võrgustikutöö osatähtsust ja arenemisvõimalused alushariduses.

Töö teises peatükis kirjeldatakse uurimiseesmärki, uurimisküsimusi, valimit, uurimuse läbiviimist ja analüütilises osas tuuakse jooniste ja tabelite abil peamised uurimistulemused. Järelduste osas tuuakse välja uurimusest tulenevad järeldused ning tehakse ettepanekuid probleemide lahendamiseks.

Kõik töös olevad tabelid ja joonised, millel kajastuvad uurimuse tulemused, on töö autori koostatud. Joonised on koostatud lint- ja tulpdigrammidena.

Töö koostamiseks on kasutatud erinevaid allikaid ja lisadena kajastub ankeetküsimustik lasteaia direktoritele ja pedagoogidele ning Rapla maakonna 2012/2013 koolieelsete lasteasutuste nimekiri.

Lõputöö autor tänab oma juhendajat Anne Rähn'i toetuse ja julgustuse eest ning uurimuses osalenud Rapla maakonna lasteaedade pedagooge ning direktoreid.

Töös esinevad lühendid:

AEV - arenguline erivajadus. Eelkooliealised lapsed, kes erinevad võimetelt, taustalt ja isiksuseomadustelt eakaaslastest sedavõrd, et vajavad oma arengupotentsiaali realiseerimiseks keskkonna ümberkorraldamist, on arenguliste erivajadustega lapsed. (Häidkind, Kuusik 2006:1)

ATH - tähelepanu- ja aktiivsushäire.

HEV - hariduslik erivajadus.

IAK - individuaalne arenduskava.

PGS - Põhikooli- ja gümnaasiumi seadus.

KELS - Koolieelse lasteasutuse seadus.

1. ÜLEVAADE ERIVAJADUSTE/PUUDE KÄSITLUSEST, VARAJASEST SEKKUMISEST JA VÕRGUSTIKU KOOSTÖÖST ERIVAJADUSTEGA LASTEGA

1.1. Erivajadusega laps

Erivajaduse all mõistetakse mitmesuguseid spetsiifilisi vajadusi, mis tingivad vajaduse muuta ja kohandada keskkonda, et tagada erivajadusega inimesele arenemisvõimalused ja toimetulek.

Erivajaduse mõistele on ajalooliselt omandatud mitmeid tähendusi: erivajadusi on ajast aega käsitletud kui puuet, mida tuleb ravida või parendada. Tegelikult ei ole asi niivõrd inimeste isiklikes erivajadustes, kui ühiskonna suhtumises nende vajadustesse. Vaatamata eripäradele, on erivajadustega inimestel samasugused vajadused kuuluvuse, turvatunde, eneseteostuse järele nagu teistelgi. (Haavistu 2009: 51)

Erivajadusega lapsed on need, kes erinevad teistest eakaaslastest vaimsete, neuromuskulaarsete või kehaliste omaduste, sensoorsete või kommunikatsioonivõimete, sotsiaalse või emotsionaalse käitumise või liitpuuete poolest sedavõrd, et vajavad eripedagoogilist abi, millega luuakse tingimused nende maksimaalseks arenguks (Lindgren, Suter 1994, viidatud Veisson 2008: 5 vahendusel).

Laiemalt nimetatakse erivajadustega lasteks neid lapsi, kes erinevad võimetelt, taustalt ja isiksuseomadustelt sedavõrd, et nende arenguvajadusi on keeruline rahuldada harjumuspärasel viisil või tavakeskkonnas. Kui erivajadused ilmnevad enne kooliiga, siis nimetatakse neid arengulisteks erivajadusteks, kui koolieas, siis hariduslikeks erivajadusteks. (Kõrgesaar 2002: 12)

Erivajaduse määratlemisel tuleb arvestada kahte asjaolu. Millisel määral erineb lapse arengutase eakaaslaste arengutasemest samas kultuurikeskkonnas. Arenguline erivajadus on lapse reaalne vajadus keskkonnas toime tulla (näiteks vajadus prillide jt. abivahendite järele). Missugused on keskkonna võimalused ja inimeste oskused laste erinevusi arvestada. Et lapse iseseisvus toimetulekul tasapisi suureneks ning abivajadus väheneks, peab keskkond olema lapse arengut toetav ja stimuleeriv. (Häidkind, Kuusik 2006: 3)

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (edaspidi PGS) § 46 on defineeritud haridusliku erivajadusega (edaspidi HEV) õpilasteks lapsi, kelle andekus, õpiraskused, tervise seisund, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õpest eemalviibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas (nagu õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed suhtlusvahendid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid), taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas.

1.2. Sagedamini esinevad erivajadused

1.2.1. Puudest tingitud erivajadused

Koolieelsete lasteasutuse seadusest (edaspidi KELS) leiame, et puudest tingitud erivajadustega lasteks on keha-, kõne-, meele-, vaimu- ja liitpuudega lapsed.

Puudest tingitud erivajadustega lapsed on lapsed, kelle areng sõltub suurel määral nende loodud tingimustest ja individuaalsest lähenemisest.

Vaimne alaareng (oligofreenia, nõrgamõistuslikkus) on psüühika arengu mahajäämus, millele on iseloomulik teatud arenguperioodil omandatud oskuste intellekti madalam tase, mis avaldub tunnetuses, kõnes ja sotsiaalses võimetes. Vaimse alaarenguga võib kaasneda mõni muu vaimu- või kehapuue. (Veisson 2008: 7-8)

Vaimupuudega laps on erivajadustega, kuna puudest tingituna on tal raskusi asjadest arusaamisega, uute teadmiste omandamisega ning nende teadmiste rakendamisega uutes

olukordades. Nad vajavad arenemiseks palju rohkem aega, ümbritsevat toetust ja julgustamist (Walburg 1998: 19).

RHK-10 (Rahvusvaheline Haiguste Klassifikatsioon), peatükk V käsitleb psüühika- ja käitumishäireid ning selle järgi jaotub vaimne alaareng (RHK-10: 212-218):

- F70 – kerge vaimne alaareng,
- F71 – mõõdukas vaimne alaareng,
- F72 – raske vaimne alaareng,
- F73 – sügav vaimne alaareng.

M. Veisson on oma raamatus kirjeldanud vaimset alaarengut järgmiselt: kerge vaimse alaarenguga lapsed (IQ 50-69) omandavad kõne mõningase hilinemisega. Enamik neist saavutab täieliku iseseisvuse eneseteenindamisel, samuti praktilised oskused, kuid tavaliselt tunduvat aeglasemalt.

Mõõduka vaimse alaarengu (IQ 35-49) kategooriasse kuuluvad lapsed, kelle mõistus ja kõne arenevad aeglaselt ning saavutused on piiratud. Ka nende eneseteenindusoskused ja motoorsed võimed on arengus maha jäänud ning mõned neist vajavad isiklikku abistajat.

Raske vaimse alaarengu (IQ 20-34) kategooria lastel on psüühika areng harilikult tunduvalt madalama tasemega, millest tulenevalt kõne kas puudub või on väga algeline. Enamikul neist on motoorika oluliselt häiritud või kaasneb puudeid, mis viitavad kesknärvisüsteemi olulisele kahjustusele või arenguhälbele.

Sügava vaimse alaarenguga (IQ alla 20) lastel on oluliselt piiratud võime aru saada nõudmistest või korraldustest ja neid täita. Enamik neist ei suuda liikuda ega kontrollida oma põie ja pärasoole talitlust. Nad on võimelised ainult väga algelistes vormides mitteverbaalseks suhtlemiseks, suudavad vähesel määral või ei suuda üldse hoolitseda oma põhivajaduste eest ning vajavad pidevalt hoolitsust. (Veisson 2008: 8-9)

Liikumispuue on üldine termin mitmesuguse iseloomu ja raskusastmega puuete kohta, nagu halvatused, nõrkused, liigutuste koordineerimishäired, amputatsioonid, aju- ja selgrootraumad, tserebraalparalüüs jt (Veisson 2008: 5).

Kehapuuded on äärmiselt varieeruv nähtuste ring sõltuvalt puudeid põhjustanud või põhjustavate haiguste või puuete raskusest, algusajast ja intensiivsusest. Üks võimalusi kehapuudeid liigitada on (Kõrgesaar 2008: 48) järgi järgmine:

- üldkehalised puuded,
- nakkushaigused,
- neuromotoorika puuded,
- taandarengut põhjustavad haigused,
- ortopeedilised, luustiku ja lihaskonna puuded

Ajuhalvatus mõjutab lihaseid, nii on ajuhalvatuses inimesel raskusi oma käte või jalgade liigutuste kontrollimisega. Ajuhalvatuses inimesel võib olla raskusi ka enese mõistetavaks tegemisel. (Flynn, M., Flynn, P. 2000: 8)

Veisson (2008: 11) märgib, et ajuhalvatusel lastel on sageli nõrgenenud kompimisaisting, nägemishäired (kõõrdsilmsus), epilepsia, kõnepuuded. Motoorne areng on aeglane, eriti suuri kõrvalekaldeid on peenmotoorika ja kõne arengus.

Kuulmispuue võib olla kaasasündinud või väikelapseas omandatud, lapse- ja noores eas omandatud või täiskasvanu- ja vanemas eas omandatud (Püss 2008: 25).

Bakk, Grunewald (1999: 94) on jaganud kuulmispuuded järgmiselt:

- kerge kuulmiskahjustus - kõne ja keele spontaanne areng ei ole oluliselt pidurdunud, kuid tihti esineb raskusi teistest arusaamisega;
- keskmise raskusega kuulmiskahjustus - kõne ja keele spontaanne arenemine on pidurdunud, aga ei puudu;
- raske kuulmispuue ja kurtus - kõne ja keele spontaanne arenemine on tugevasti pidurdunud või puudub hoopis. Kurt on see, kes oma kuulmishälbe tõttu peab suhtlema viipekeele abil.

Kuulmispuudega lastel aitab varajane, järjepidev ja teadlik visuaalsete suhtlemismeetodite kasutamine, nagu viipekeel või abivahendid ning kõne- ja kuulmistreening, vähendada keelelist mahajäämist (Daniels, Stafford 1999: 157).

Nägemispuuded on kas kaasasündinud, sünnipärase või tundmatu päritoluga haiguse, infektsiooni või trauma tagajärjel tekkinud. Kahjustatud võib olla silm ise, aju nägemiskeskus või närvid. (Veisson 2005: 102)

Nägemispuudeid jaotatakse (Ilgina 2007: 50-51) järgi:

- nägemispuudeline - isik, kelle nägemine on alanenud sel määral, et see takistab tema arengut, õppimist, tööelus osalemist ning igapäevase elu toimetuste sooritamist;
- vaegnägija - isik, kelle nägemisteravus on prillidega korrigeerituna paremini nägeval silmal alla 0,3 ja/või kelle vaateväli on kitsam kui 30 kraadi;
- pime - isik, kelle nägemisteravus paremini nägeval silmal koos korrektsiooniga on alla 0,05 ja/või vaateväli kitsam kui 10 kraadi;
- praktiliselt pime - isik, kes kasutab pimedate tehnikat, kellel on aga säilinud nägemisjääki sel määral, et ta saab seda kasutada igapäevases elus (nägemisteravus alla 0,02);
- täispime - isik, kes ei näe valgust.

Kõnepuuded põhjustavad suuremaid või väiksemaid raskusi kas eneseväljendamisel või toimuva mõistmise, sotsiaalsele normile ei vasta kas kogu kõnetegevus (kõneloome, kõnetaju, suuline ja kirjalik kõne) või selle komponendid (hääldamine, hää, tempo jm) (Kõrgesaar 2002: 35).

Kõnepuuded on suulise või kirjaliku kõne hälbed, mida põhjustavad kõneelundite, meeleeelundite või närvisüsteemi anomaatilised või talituslikud vead. Kõnepuuded võivad kaasneda arengupuudega või tuleneda hilisemast kahjustusest, kõneelundite või kõnekeskuste ja närviteede puudeist, piirduda ühe kõnekomponendiga või hõlmata kogu keelesüsteemi, avalduda kõneloomes (ekspressiivsed kõnepuuded), kõnetajus (impressiivsed kõnepuuded), lugemisel (aleksia, düsleksia) või kirjutamisel (agraafia, düsgraafia). (Veisson 2005: 106)

Puue ei ole haigus vaid seisund ja see pole ravitav. Tähtis on kohaneda puudega ja õppida koos sellega elama.

1.2.2. Muud sagedamini esinevad erivajadused, sealhulgas andekus

Erivajadused võivad olla puudelised või häbelised, aga võivad avalduda ka erakordse vaimse suutlikkuse või nõudlikkusena. Alljärgnevalt on välja toodud sagedamini esinevad erivajadused, mis ei ole puudena määratletud.

Autism on arenguhäire, mis mõjutab lapse võimet suhelda, keelest aru saada, mängida ja teistega lävida. Autism ilmneb tavaliselt väikelapseas ning mõjutab märkimisväärselt lapse arengut. Autism on raske psüühikahäire, mille tekkepõhjusi ei ole seni avastatud kuid seostatakse seda neurootiliste häiretega. (Noonan 2006: 171)

Autism mõjutab inimeste käitumist. Autistlike lapsi nähakse tihti oma maailmas elavatena. Nad ei pruugi teiste inimeste või isegi valjude helide peale reageerida. Mõnikord on neil raskusi teistega suhtlemisel ja nad võivad kõnelemise asemel lihtsalt häälitseada. See aga ei tähenda, et nad ei suuda millestki huvituda. (Flynn, M., Flynn, P. 2000: 9)

Tähelepanuhäire ja hüperaktiivsuse diagnostilisi kriteeriume on kolme tüüpi: tähelepanu-, käitumishäire ja kombineeritud tüüp. Tähelepanuhäirega lastel on raske tegevust ette mõelda. Ta ei näe oma töö tulemust ega oska tööd planeerida. Ta teab, milline on õige käitumisviis ja oskab seda selgitada, kuid on võimetu kontrollima enda käitumist, mis viib ettearvamatule käitumiseni. (Nõmme 2009: 11-12)

Hüperaktiivsus on häire, mis on tingitud närvisüsteemi nõrkusest – sellised lapsed vajavad teistsugust kohtlemist. Neile on täheldatavad järgmised sümptomid (Nõmme 2009: 11):

- tähelepanematus ja hajameelsus,
- impulsiivsus,
- esitatud nõudmiste raske jälgimine,
- üliaktiivsus ja üliemotsionaalsus.

Almqvist (2006: 242) tõdeb, et ülesanded, millega teised lapsed kergesti toime tulevad, nõuavad aktiivsus- ja tähelepanuhäirega (ATH) lastelt rohkem pingutusi ja täielikku keskendumist. Laps ei märka psühholoogilisi sõnumeid ega sotsiaalseid signaale normaalsel viisil, ei suuda ta neile ka reageerida nii nagu teised ja nagu sotsiaalses

keskkonnas eeldatakse. Seetõttu rikub ta sotsiaalseid reegleid ja satub pidevalt konfliktsituatsioonidesse, saades ümbruskonnast palju negatiivseid elamusi. Kujunev pahaloomuline spiraal mõjutab negatiivselt tema enesehinnangut ja identiteeditunnet.

Sõna **õpiraskused** märgib eluaegseid raskusi, mis mõnel inimesel on õppimise, arusaamise ja asjade läbimõtleemisega. Mõnel neist on raskusi ka nägemise, käimise ja enese eest hoolitsemisega. Õpiraskusi ei saa ravida, aga õpiraskustega inimesi saab aidata nende soovide väljaselgitamisel ja unistuste täideviimisel. (Flynn, M., Flynn, P. 2000: 4)

Õpiraskuste määratlemise vajadus algab erinevatest ootustest seoses õppimise ja õpetamisega. Millist teadmist väärtustatakse, sellele vastavalt on üles ehitatud kooli õppeprogrammid oma kindlate nõudmistega. Suutmatust nende järgi teadmisi omandada peetaksegi õpiraskusteks. Seda selgena tunduvat lähenemisviisi on kerge omaks võtta, aga siin tekib küsimusi. Näiteks missugused võimalused on kooliõppimisel jäetud õppeprotsessis osalevale lapsele kui õppivale subjektile? (Martinson 2010: 14)

Andekus – Professor Gardner on oma uurimustes jõudnud veendumusele, et inimestel on eristatavad kaheksa intelligentsuse tüüpi: lingvistilis-verbaalne, loogilis-matemaatiline, ruumiline, muusikaline, kehalis-kinesteetiline, interpersonaalne, intrapersonaalne ja naturalistlik (Checkley 1997: 12).

Andekuse kohta on välja toodud (Pittelkow, Jacob 2004: 22-23) üldloend, mida kasutab Andekate ja Võimekate Laste Ühing Ida Austraalia Uus-Lõuna-Walesi osariigis. Loendist tuuakse välja mõningad tähelepanekud. Andekad lapsed on sõltumatud, algatavad ise tegevusi, õpivad kõrvalise abita lugema, on loovad, arendavad aastate jooksul välja püsiva huvi ühe või mitme valdkonna vastu, õpivad vaevata, tunnevad rõõmu keerulistest mängudest, tunnevad huvi maailma probleemide vastu ja muretsevad nende pärast, tahavad saada teavet jumala kohta, analüüsivad ennast ja on sageli enesekriitilised, püstitavad kõrgeid eesmärke ja ideaale, näevad seoseid ning teevad asjakohaseid üldistusi, esitavad väsimatult küsimusi hetkeolukorra kohta, mõtlevad lateraalselt.

Erivajadus on väga lai mõiste ja see pole pelgalt puude viisakam nimetus. Tuginedes teooriale, saab järeldada, et puue on küll erivajadus kuid iga erivajadus ei ole veel puue.

1.3. Varajane märkamine ja sekkumine

Möödunud sajandi üheksakümnendatel aastatel hakati üha rohkem kõnelema varajasest sekkumisest lapse arengusse. Varajasse lapseikka sekkumine koosneb multidistsiplinaarsetest teenustest 0-5 aastastele lastele kaitsmaks nende tervist ja heaolu, minimeerides arengu hilinemist, ennetades funktsionaalseid häireid, aidates kaasa perekonna adapteerumisele ja võimalikult efektiivsele toimimisele. Tavaliselt on varajane sekkumine vajalik arenguriskiga, emotsionaalsete, sotsiaalsete käitumisprobleemidega lastele, olgu siis nende probleemide põhjuseks bioloogilised või keskkonnafaktorid. (Veisson 2008: 7)

Varajast sekkumist (ingl *early intervention*) võib vaadelda kui ennetamist. Maailma Tervishoiu Organisatsioon (WHO) eristab kolme ennetamise taset. Esmane ennetamine tähendab puute ja häirete tekkimise ärahoidmist. Kui lapse organism on juba kahjustada saanud, nt on sündinud kuulmispuudega laps, siis tähendab teisene ennetamine puudest tulenevate lisakahjustuste ärahoidmist. Näiteks vähendab kuulmispuudega lapse suhtlemisoscuse arendamine kommunikatsioonihäirete tekkimist või süvenemist. Kolmas ennetamise tase on see, et erivajadusega lapsi kaasatakse teiste hulka nii palju, kui see võimalik on (nt kuulmispuudega laps lasteaia tava- või sobitusrühmas). Nii vähendatakse tema sõltuvust kindlatest täiskasvanutest ning suureneb lapse iseseisvus, valmisolek mistahes elusituatsioonides toimetulekuks. (Blackman 2003, viidatud Häidkind 2008: 200 vahendusel)

Kõigepealt on vaja märgata, et lapse areng kulgeb mõnevõrra erinevamalt kui eakaaslastel. Seda paneb tavaliselt tähele lapsevanem, perearst või lasteaia õpetaja. Lasteaegades on kohustuslik kirjeldada kõikide laste arengut vähemalt üks kord aastas. Kõikide laste arengu analüüsimine võimaldab märgata ka neid lapsi, kes eakaaslastest oluliselt erinevad. (Häidkind, Kuusik 2006: 6)

Lasteaiaaeg on lapse elus lühike, kuid otsustava tähtsusega eluperiood – kõigi baasoskuste kujunemise aeg. Tähtsustada tuleb lapse AEV varajast märkamist ja korrektsioonitööga alustamist juba enne lasteaiaiga. Vanemad võivad küll märgata, et lapsega on midagi teisiti, oma meditsiinilis-pedagoogiliste teadmiste vähesuse, spetsialistide liigse usaldamise vms tulemusena, hilineb abisaamise algusaeg. (Jakobson 2007: 53)

Varajase märkamise ja sekkumise olulisust inimese arengule on eripedagoogikas ja koolieelses pedagoogikas peetud iseenesestmõistetavaks. Igapäevaelus sõltub lapsele arengusoodsate võimaluste leidmine loomine eelkõige lapsevanema ja lähedaste (pere) teadlikkusest, eneseusust ja enesekindlusest. Paraku on enamasti lapse probleemi märkamisel abi ja toe vajajaks eelkõige lapsevanem. (Kala 2007: 4)

Varajane märkamine eeldab, et sõimerühmas töötab õpetaja, kes on pädev lapse arengut hindama. Lapse arenguliste erivajaduste esmase märkajana on esikohal lapsevanem, seejärel lasteaiaõpetaja, tunduvalt vähemal juhudel perearst. (Kala 2007: 5)

Eesti tuntud eripedagoog Viivi Neare märgib, et varajase sekkumise roll haridussüsteemis ongi anda kõikidele, sh erivajadustega lastele võimalus areneda ja õppida juba lasteaias. Lasteaed pakub erivajadustega lapsele ja tema perele järgmist (Neare 2007: 9):

- turvalist hoidmisvõimalust,
- kergendab perekonna järelvalvet lapse üle,
- võimaldab kohtuda ja luua kontakte eakohaselt arenenud lastega,
- lapsevanematel on võimalik kohtuda samas olukorras olevate teiste peredega.

Iga lapsega on vaja tegeleda nii tema eluliste vajaduste rahuldamise kui psühhosotsiaalse arengu seisukohalt kohe peale tema sündi. Puude olemasolu korral tähendab varajane sekkumine sobivate abinõude rakendamist kohe peale sündi või kahjustuste avastamisel, s.o. esimestel elupäevadel või otsekohe pärast puuet põhjustava haiguse, trauma või muude tegurite ilmnemist. Seega on varajane sekkumine nii lapse eakohast arengut takistavate probleemide väljaselgitamine kui varajane arendamine. (Kala 2007: 5)

Shonkoff & Meisels (2000) tõdevad läbi oma raamatu esimese peatüki, et varajase sekkumise eesmärgiks on erivajadusega lapse võimetekohane arendamine. Lapse perekonna toetamine ei tohi jääda selle kõrval tahaplaanile. Suurimat tuge vajab just erivajadusega lapse perekond, sest lapsed ei taju oma erivajadusi. Lapse erivajadust märgates, tuleb lapse arengu huvides planeerida vajalikud tegevused ja need ellu viia. Lapse erivajadusi arvesse võttes, tuleb läheneda igale lapsele individuaalselt. Arvestama peaks ka keskkonna võimalustega. Väga oluline on, et lapsevanemad saaksid koolitusi ja spetsialistidelt nõustamist, kuidas oma lapsega tegeleda. Võrgustikutöö ja meeskonnatöö osatähtsus on erivajadusega lapse arendamisel üliolulised. Lasteaedadesse tuleb kaasata spetsialiste erivajadustega laste arendustegevusse.

Erivajadustega laste jaoks on vajalikud tavakeskkonna väiksemad või suuremad muudatused, soovitusi selleks võib leida nt isiklikust rehabilitatsiooniplaanist, nõustamiskomisjoni otsusest, õpetaja koostatud lapse arengutaseme analüüsist. Kasvukeskkonna kohandamine hõlmab nii füüsilisi tingimusi (ruum, õppevahendid), sotsiaalseid tegureid (õpetajakoolitus, spetsialistide olemasolu, perekonna nõustamine) kui ka asutuse või rühma töökorraldust (meeskonnatöö, õppekava). Lasteajaõpetaja tegevus on loomulikuks jätkuks ja täienduseks kodusele arendustegevusele ning valmistab erivajadustega last ette võimetele vastavaks toimetulekuks koolieas ja edaspidi. (Häidkind 2008: 202)

Waldorf pedagoogika pooldajad soovivad lapse erivajaduse/puude teadasaamisest oma hirmudest ja ehmatuses üle olla. Tuleb mõista, mida näeb või kogeb haige või puudega laps just oma piiratuse tõttu maailmas teisiti või koguni ainukordselt? Tuleb jõuda arusaamani, kuidas teda aidata, et ta oma kogemustest kõige olulisema ära õpiks. (Goebel, Glöckler 1998: 195)

Tähtis on ka sellele mõelda, et näiteks eelkooliealine laps tajub oma puuet/erivajadust ainult niivõrd, kui täiskasvanud lasevad tal seda tajuda. Sageli paneb laps seda tähele alles siis, kui temasse suhtutakse tarbetu ettevaatlikkusega, kui haigusest räägitakse tema juuresolekul või hellitatakse ta ära kahetsus- või kaastundeavaldusega. Aga kui tehakse enesestmõistetavalt ning kainelt seda, mis on igal üksikjuhul vajalik, ülejäänud ajal koheldakse neid lapsi täpselt nii nagu kõiki teisigi, siis on laps enda arvates „normaalne“. Ta suudab oma olukorraga kohaneda, selles olukorras orienteeruda ega

tunne, et kõik peaks kuidagi teisiti olema. Nii saab panna aluse sisemisele kindlustundele, mida tal edaspidises elus eriti vaja läheb. (*Ibid.*: 195-196)

Varajane märkamine ja sekkumine on lapse tuleviku seisukohast väga oluline, et laps saaks õigeaegselt ja võimete kohaselt arendatud eelkooli- ja koolieas ning sellega oleks tagatud toimetulek täiskasvanuna.

1.4. Erivajadustega laste areng koostöös tugivõrgustikuga

Lapse õiguste konventsiooni artikkel 23 kirjutab erivajadustega lastest. Abi andes tuleb kindlustada puudega lapsele tõhus juurdepääs haridusele, väljaõppele, tervise kaitsele, rehabilitatsiooniteenustele, tööalasele ettevalmistusele ja puhkamisvõimalustele niisugusel viisil, et laps saaks võimalikult täielikult osa võtta ühiskondlikust elust ja abi aitaks kaasa tema individuaalsele arengule, kaasa arvatud tema kultuurilisele ja vaimsele arengule. (Lapse õiguste...1991)

Soodsa arengu tagab lapsele laiaulatuslik isikute, institutsioonide ja muude ressursside võrgustik. Teiselt poolt võib juba ühe olulise võrgustikuelemendi nõrkus või väljalangemine kaasa tuua haridusliku erivajaduse, mille märkamine peaks omakorda tagama sekkumise, teisisõnu lisaressursi võrgustiku toimimiseks arengusoodsas suunas. (Kõrgessaar 2002: 11)

Lapse, ka erivajadusega lapse arenguprotsessi mõjutavad suhted erinevate keskkonna koosseisudega, aga ka laiem sotsiaalne kontekst, milles need koosseisud sisalduvad. Lapsi ja noori mõjutavad perekond, sõbrad, õpetajad ja lähikeskkond üldiselt. Kaudselt mõjutavad neid ka poliitilised otsused, kultuurilised ja ühiskondlikud voolud. (Klefbeck, Ogden 2001: 27-28)

Sotsiaalvõrgustiku mõiste hõlmab nii isikuid kui nende vahelisi kontakte. Klassikaline definitsioon pärineb J. C. Mitchels'ilt (1969): „Sotsiaalvõrgustik on grupile tüüpiline kontaktide mudel, mille omadused aitavad seletada grupi kuuluvate indiviidide käitumist“. (Klefbeck ja Ogden 2001: 74)

Ühiskonnaga kohandumine toimub enamasti sotsiaalvõrgustikus. Sotsialiseerumise protsessi võtavad inimesed kaasa need väärtused, normid ja reeglid, mis kehtivad gruppides, kuhu nad kuuluvad. Oluline on eristada primaarset ja sekundaarset võrgustikku. Primaarsesse võrgustikku kuuluvad: õed-vennad, vanemad, sugulased, naabrid ja sõbrad. Neid võib nimetada ka tutvusringkonnaks. Kui lapsel tekib probleeme, tulevad appi just need inimesed, nad on rasketes olukordades toeks. Sekundaarne võrgustik koosneb professionaalidest. Viimased kuuluvad võrgustikku teatud formaliseeritud kanalite kaudu. Mida enam tugiringkond (primaarne võrgustik) tagasi tõmbub, seda suuremat mõju omandab sekundaarne võrgustik. (*Ibid.* : 75)

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava peatükk 3 õppe- ja kasvatustegevuse korraldus § 8 (lg) 1 sätestab, et erivajadustega laps käesoleva määruse tähenduses on laps, kelle võimetest, tervises seisundist, keelelisest ja kultuurilisest taustast ning isiksuseomadustest tingitud arenguvajaduste toetamiseks on vaja teha muudatusi või kohandusi lapse kasvukeskkonnas (mängu- ja õppevahendid, ruumid, õppe- ja kasvatusmeetodid jm) või rühma tegevuskavas. Lõige 2 sätestab, et erivajadustega lapse, sealhulgas andeka lapse arengu toetamine lasteaias on meeskonnatöö, mille toimimise eest vastutab lasteasutuse juhataja. Lõige 3 kirjeldab, et vajadusel koostavad rühma pedagoogid õppeaasta algul koostöös logopeedi/eripedagoogi jt spetsialistidega ning lapsevanemaga lapsele individuaalse arenduskava. Vähemalt üks kord õppeaastas tehakse kokkuvõtte individuaalse arenduskava rakendumisest, arengukeskkonna sobilikkusest ning lapse edasistest vajadustest. (Koolieelse lasteasutuse...2008)

Individuaalne arenduskava (edaspidi IAK) koostatakse lapsele, kes oma arengutasemelt rühmakaaslastest oluliselt erineb, kusjuures enamasti on tegemist erivajadustega lapsega. IAK rakendamise põhilisteks eeldusteks on (Häidkind, Kuusik 2009: 37-38):

- õpetajate ettevalmistus ja valmisolek,
- lapsevanemate soov ja valmidus koostööks ning
- spetsialistide võrgustiku olemasolu lasteaias või lähiümbruses.

IAK on dokument, mis määrab kindlaks arengulisi erivajadusi arvestava õpetuse individuaalsed eesmärgid ja sisu, ajalise kestuse, õppematerjali kohandamise ja hindamise. IAK koostatakse lapsele meeskonnatöona kindlaks ajavahemikuks neis

arenguvaldkondades, milles tema arengutase erineb eeldatavast eakohasest tasemest, s.o eakaaslaste keskmisest tasemest. Oleneval erivajadusest esitab IAK lapse arengule rühma õppekavaga võrreldes kas kõrgendatud nõudmisi (andekad lapsed) või vähendatud nõudmisi (arengulise mahajäämusega lapsed). (*Ibid.* :38)

IAK koostamisel kaasatakse logopeedid, eripedagoogid, jt spetsialistid, kelle ülesandeks on nõustamine järgmistes valdkondades (Õppenõustamise standard: 2013):

Logopeediline nõustamine on lapse suulise ja kirjaliku kõne loome ja mõistmisoskuse ning mitteverbaalse suhtlemise parandamise või arendamise võtete soovitamine lähtuvalt kõneuuringu tulemustest. Lapsevanemate ja pedagoogide nõustamine lapse kõne arendamise osas, pedagoogide nõustamine IAK koostamisel ja hindamise korraldamisel.

Eripedagoogiline nõustamine on lapsele sobivate tugiteenuste, võimetekohase õppekava, õppevormi, õppematerjali ja õpistrateegiate soovitamine lähtuvalt kompleksse uuringu tulemustest. Lastevanemate ja haridusasutuste töötajate nõustamine lapsele jõukohase õppematerjali valikul ja erinevate õpistrateegiate ning võtete kasutamise osas. Pedagoogide nõustamine IAK koostamisel, hindamise korraldamisel ja sobilike õppevormide rakendamisel.

Psühholoogiline nõustamine on lapse arengut mõjutavate tegurite hindamine ja arengu toetamine koostöös lapsevanemate, õpetajate ja teiste erialade spetsialistidega.

Võrgustikutöö on väga oluline erivajadustega laste õige arengu suunamisel. Samuti on spetsialistide nõustamine abiks lapsevanematele, et tagada neile kindlus- ja turvatunne.

1.5. Alushariduse võimalused erivajadustega lastele

Eesti Vabariigi invapoliitika üldkontseptsioon „Puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid“ 6. reegel pöörab tähelepanu haridusele ja märgib, et riik peab tunnustama puuetega laste, noorte ja täiskasvanute võrdsete võimaluste põhimõtet alus-, põhi-, gümnaasiumi- ja kõrgharidusele integreeritud vormis. Riik peab tagama, et

puuetega inimeste haridus oleks haridussüsteemi integraalne osa. (Eesti Vabariigi Invapoliitika...1996)

Lastekaitse seaduse § 52 sätestab, et kehalise või vaimse puudega lapsel on õigus elutingimustele, mis soodustavad väärkuse kujunemist, enesekindluse teket ja arengut ning kirjeldab, et puudega lapsel peavad olema terve lapsega samaväärsed võimalused hariduseks, arenemiseks ja eneseteostuseks (Eesti Vabariigi Lastekaitse...1992).

Erivajadusega lapsi on 20% laste üldarvust. Nendele antava abi ulatus ja eripära varieeruvad sõltuvalt erivajaduste raskustest. Pimedate, kurtide, ajuhalvatuse, raske vaimse alaarengu või vaimsete hälvetega laste kasvatamine toimub eriasutustes (erirühmades), kus eriettevalmistusega personal õpetab ja kasvatab neid ning tagab neile vajaliku meditsiinihoolduse. Tänapäeval süveneb üha enam kaasava hariduse tendents, st erivajadustega lapsi püütakse maksimaalselt sobitada tavalasteasutustesse. Ühelt poolt saavad nad niiviisi võimaluste piires osa tavaelust, teiselt poolt annab selline sobitus tervetele lastele kogemusi suhtlemiseks erivajadustega kaaslastega. (Veisson 2008: 5)

Praegu töötab Eestis kõrvuti kaks süsteemi: erirühmade ja sobitusrühmade süsteem. Teiste riikide kogemused ja vastavad uurimused on näidanud, et sobitada saab ja võib kergemate puuetega lapsi. Raske ja sügava vaimse alaarenguga ning kurtidel ja pimedatel lastel on nende arengu huvides kasulikum viibida erirühmades, kus neid arendavad eriala asjatundjad alternatiivsete meetodikate abil. Sama kehtib raske kõnehälbe laste kohta. Raskete puuetega laste kasvatamine sobitusrühmas on mõeldav vaid siis, kui lasteasutus koos omavalitsusega võimaldab lapsele individuaalse abistaja (tugiisiku) ja koostab talle individuaalse arenguprogrammi. (Veisson 2005: 96)

Võgotski järgi ei ole vaimupuue absoluutne, alati ilmneb mingil määral enam arenev valdkond, mida saab suunata teiste funktsioonide rakendamiseks. Võgotski rõhutas, et pedagoogide ülesanne on analüüsida vaimset alaarengut kui protsessi, mitte kui staatilist nähtust. Harilik elukeskkond ja õpetamine tavakoolis või -lasteaias on kohandatud tavalistele lastele. Sellises keskkonnas õpib eakohase arenguga laps (osaliselt) märkamatuks. Erivajadustega laste potentsiaalsed võimalused aga jäävad (võivad jääda) keskkonda ja tingimusi kohandamata suurel määral realiseerumata. Erivajadustega laste arendamise peamise tingimusena nimetas Võgotski nende arengut arvestava

kultuurikeskkonna loomist, st arengut soodustavat õppesisu ja õpetamise tüüpi. Toetatakse seejuures teistele meeltele (näit. kuulmis- ja nägemispuuded) ja kujunenud vaimse tegevuse oskustele. (Karlep 2005: 33, 35)

Kerge ja mõõduka vaimse alaarenguga, kuulmislangusega, nägemis- ja kõnepuuetega lastele on mõeldav sobituskasvatus. Igal juhul on oluline tagada lapsele optimaalsed arengutingimused, kõneravi ja vajadusel ka muud teraapiad. Rühma valikul on otsustav lapsevanemate soov. Otsustamiseks vajavad lapsevanemad spetsialistide (arst, psühholoog, eripedagoog, logopeed) asjatundlikku nõu ja abi. (Karlep 2005: 96)

Valiku puhul, kas AEV laps panna tava- või erilasteaeda, tuleb lähtuda konkreetsest lapsest ja tema erivajadustest. Kogemused näitavad, et AEV lapse esialgne tavalasteaeda integreerimise proov vaid pikendab eriabita olemist. See omakorda traumeerib last ja tema perekonda. Lapse erirühma panek on sageli vanematele suureks eneseületuseks. (Jakobson 2007: 53)

Tavalasteaias orienteerutakse teadlikult või ebateadlikult tavalisele, keskmise võimekusega lastele, sest nimetatud lapsi on lasteaiarühmas kõige enam. AEV laste potentsiaalne arenguvald haakub aga „keskmistega“ kas ainult osaliselt või üldse mitte. Erirühmades on loodud tingimused laste puudespetsiifiliseks arendamiseks: vähe lapsi rühmas, erimetoodikatel põhinev õppe- ja kasvatusetegevus, eripedagoogilisi teadmisi ja oskusi valdav meeskond. (Jakobson 2007: 53)

Hüperaktiivsele lapsele on normaalse suurusega lasteaiarühm (24 last rühmas) suureks katsumuseks, sest ta ei saa seal vabalt liikuda ja see viib teda segadusse. See laps nõuab endale tähelepanu, tema jaoks peab olema vahendeid, mis teda huvitavad, tegevused peavad vahelduma ja olema lühiajalised, sest üliaktiivsena ei suuda ta kuigi kaua hoida tähelepanu ühel detailil, eriti kui see ei huvita teda. (Nõmme 2009: 69)

Andekad lapsed vajavad mitteandekatest rohkem abi, et ladusalt toime tulla oma vaimsete võimete arengu keerdkäikudega. Parim, mida teha saab, on neid juhendada ning aidata neil mõista, kuidas nad iseendas toimuvaga paremini hakkama saaks, tehes seda nende arengutasemele vastavalt kas verbaalsete või näitlikke vahendite abil. (Pittelkow, Jacob 2004 :79)

Norra-Ameerika kliiniline psühholoog Ole Ivar Lovaas (1998) annab nõuandeid lastevanematele erivajadusega lapsele kooli valikul ja väidab, et esiteks tuleb püüda oma laps panna klassi, kus on võimalikult palju terveid, normaalseid lapsi, või kus oleks erinevaid lapsi. Tuleb vältida klasse, kus kõik lapsed on ühesuguse arenguga. Erivajadusega lapsed, kes viibivad samal või madalamal arengutasemel laste seas, kalduvad jäljendama ja üle võtma oma kaaslaste veidraid ja omapäraseid käitumisvorme. Endast tervemate laste seas kasvav erivajadusega laps areneb jõudsamalt juba üksnes seetõttu, et tal on rohkem võimalusi sobivate käitumisvormide ülevõtmiseks. Samas soovitab ta ka, et erivajadusega last ei ole soovitatav panna klassi, kus laste vaimsed võimed on arenenumad, siis erivajadusega laps langeb tõenäoliselt isolatsiooni ja tõrjutakse kaaslaste poolt eemale. (Lovaas 1998: 209-210)

Autismispektrihäirega lapse puhul tuleb lähtuda lapse võimetest. Laps võiks käia lasteaias kas tavarühmas koos abistaja/tugiisikuga või erirühmas. Autismiga laste puhul kehtib põhimõte: mida varem alustada arendustegevusega, seda paremad on tulemused ja lapse areng. (Kuzemtšenko 2011: 27)

Kuulama ja kõnelema õpetamine peab toimuma kõigi kuulmispuudega lastega nii eriharidusasutustes kui tavalasteaedades, -koolides. See on põhiline logopeedi töö, mida toetavad eripedagoogid igapäevatoos lastega. (Püss 2011: 39)

Tuginedes teooriale, on kõik erivajadusega lapsed arendatavad. Nende arendamiseks läheb vaid vaja täiskasvanute aega, oskusi, tahtmist ja pühendumist.

1.6. Erinevad rühma valikud erivajadustega lastele

Lapsevanema jaoks on keeruline erivajadusega lapsele sobiva lasteaia leidmine, kuid igale lapsele tuleks kindlasti leida see õige paik, mis talle kõige paremini sobib ja kus oleksid tema jaoks parimad arenguvõimalused. Alljärgnevas peatükis on toodud välja erinevad rühma valikud alushariduseks erivajadustega lastele.

KELS alusel võib valla- või linnavalitsus lasteasutuse direktori ettepanekul moodustada lasteasutuses vastavalt vajadusele sobitusrühmi, kuhu kuuluvad erivajadusega lapsed koos teiste lastega, samuti erirühmi, kuhu kuuluvad erivajadustega lapsed. Võimaluse

korral lähtub lasteasutus erivajadusega lapse arendamiseks vajalike tingimuse rakendamisel sobitus- või erirühmas nõustamiskomisjoni soovitudest. (Koolieelse lasteasutuse...1999)

Maavanem moodustab nõustamiskomisjoni, mille ülesandeks on soovitude andmine koolikohustuse täitmise edasilükkamiseks, alla seitsme aastase isiku kooli vastuvõtmiseks ning hariduslike erivajadustega isikute õppe ja kasvatus korraldamiseks. Nõustamiskomisjonis on vähemalt viis liiget. Nõustamiskomisjoni peavad kuuluma eripedagoog, logopeed, koolipsühholoog, sotsiaaltöötaja ja maa- või linnavalitsuse esindaja. Haridusliku erivajadusega isiku kohta soovitude andmisel tugineb nõustamiskomisjon selle isiku kohta eelnevalt tehtud ja komisjonile esitatud pedagoogilise ja psühholoogilise, vajaduse korral ka meditsiinilise uuringu tulemustele. Erivajadusega laps võetakse sobitus- või erirühma vastu vanema kirjaliku avalduse alusel ning nõustamiskomisjoni soovitusel. (Põhikooli- ja gümnaasiumi...2010, Koolieelse lasteasutuse...1999)

KELS § 7 lg 2 sätestab laste arvu erirühmas, milledeks on:

- 1) kehapuudega laste rühmas, kuni 12 last;
- 2) tasandusrühmas, kus käivad spetsiifiliste arenguhäiretega lapsed, kuni 12 last;
- 3) arendusrühmas, kus käivad vaimse alaarenguga lapsed, kuni 7 last;
- 4) meelepuudega laste rühmas, kuni 10 last;
- 5) liitpuudega laste rühmas, kuni 4 last;
- 6) pervasiivsete arenguhäiretega (autism) laste rühmas, kuni 4 last.

Sama paragrahvi lg 3 märgib, et sobitusrühmas on laste lubatud suurim arv väiksem kui teistes lasteasutuse rühmades, arvestades, et üks erivajadusega laps täidab kolm kohta (Koolieelsete lasteasutuse... 1999).

Põhjalikuma ülevaate lasteaia rühmadest erivajadustega lastele annab Tallinna Haridusameti peaspetsialist Urve Raudsepp-Alt (2007). **Sobitusrühm** on üldrühm, kuhu on kaasatud 1-3 keha-, kõne-, meele ja vaimupuudega, psüühikahäiretega või autistlikku last. Sobitusrühmas töötab tavapärane personal, erivajadustega lastele koostatakse IAK, vajadusel teenindab sobitatud lapsi mõni erispetsialist.

Tasandusrühmas on lapsed, kellel on: hääldus- ja fonatsioonipuuded; süsteemseid kõnepuudeid (alaalia, afaasia); teiseseid kõnepuudeid, mis on tingitud kergest kuulmispuudest või psüühikahäirest; segatüüpi spetsiifilisi arenguhäireid.

Lisaks tavapärasele personalile töötab rühmas ka täiskohaga logopeed. Kõnepuudega laste tasandusrühma suunamisel tuleb kindlasti arvestada lapse vanust ja kõnekahjustuse ulatust. Liiga väikeste laste (alla 4-aastased) või kerge kõneprobleemi (düslaasia, alakõne III) puhul ei ole tasandusrühma suunamine alati õigustatud, sest seal puudub võimalus kuulda rühmakaaslaste eakohaselt arenenud kõnet, mis soodustaks kõnepuudega lapse kõne arengut. Regulaarse kõneravi võimaluse korral on parem, kui laps saab kõneravi üldrühma tingimustes.

Kehapuudega laste rühmas on lapsed, kellel on kesk- ja perifeerse närvisüsteemi haigus; liigesehaigusi e artropaatiad; seljahaigusi e dorsopaatiad; luu- ja kõhrehaigusi, pehmete kudede haigusi; kaasasündinud väärendeid; deformatsioone; kromosoomianomaaliaid; traumast põhjustatud tugi- ja liikumisaparaadi patoloogia.

Lisaks tavapärasele koosseisule on rühmas ette nähtud logopeed iga 10-ne kõneravi vajava lapse kohta. Reeglina on see erirühm mõeldud lastele, kellel on tõsisemaid kehalisi probleeme. Ortopeediliste probleemidega lapsed peaksid käima üldrühmas ja saama vajalikku ravi (nt massaaž, ravivõimlemine, veeprotseduurid) meditsiinasutuses.

Nägemispuudega laste rühmas on lapsed, kelle nägemispuude tõttu pole üld- või sobitusrühmas arenemiseks vajalikke tingimusi. Lapsed, kellel on mõõdukas või raske vaegnägevus; väljendunud vaegnägemine või pimedus; vaatevälja ahenemine 30-ni keskpunktist mõlemas silmas; poole või veerandi vaatevälja täielik väljalangemine; nägemispuuet põhjustav teiste nägemisfunktsioonide kahjustus. Lisaks tavapersonalile on rühmal täiskohaga eripedagoog.

Kuulmispuudega laste rühma on lapsed, kelle kuulmispuude tõttu pole üldrühmas arenemiseks vajalikke tingimusi. Need on kuulmispuudega lapsed; hiliskurdistanud lapsed, kelle kõne on osaliselt säilinud; kurdid lapsed; kuulmispuudega lapsed, kellel esineb kerge vaimupuue või nägemispuue. Lisaks tavapersonalile on rühmas eripedagoog.

Arendusrühmas on erinevas astmes vaimse alaarenguga lapsed, aga kuna kergelt vaimupuuet on koolieelses eas raske diagnoosida ja raskele ning sügavale vaimupuudele lisandub tihti ka teisi puudeid, on rühmas peamiselt mõõduka vaimupuudega lapsed. Rühma täituvus kuni 7 last. Lisaks tavapersonalile on rühmal 0,5 koormusega eripedagoog ja 0,2 koormusega logopeed.

Liitpuudega laste korral suunatakse laps tema arengut enim soodustavasse erilasteaeda (erirühma) või moodustatakse vastav rühm. Liitpuudega laste rühmas on lapsed, kes on pimekurdid, kuulmispuudega, millele kaasneb vaimne alaareng, nägemispuudega, millele kaasneb vaimne alaareng, kehapuudega, millel kaasneb vaimne alaareng. Liitpuudega laste rühma täituvus on kuni 4 last, rühmas töötab lisaks tavapersonalile 0,5 koormusega eripedagoog ja 0,2 koormusega logopeed.

Lapsevanemal on õigus valida oma hariduslike erivajadustega lapsele sobiv arengukeskkond: lasteaia üldrühm, sobitusrühm või erirühm. Valiku tegemisel toetavad lapsevanemat eri spetsialistid. (Raudsepp-Alt 2007: 12-13)

Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded § 19 järgi peab sobitus- või erirühmas olema pedagoogidel kas eripedagoogika alane kõrgharidus või muu pedagoogiline kõrg- või keskeriharidus ja läbitud 320-tunnine eripedagoogika kursus (Pedagoogide...2002).

Kõik puudega lapsed on arendatavad ning nende areng kulgeb nagu kõigil teistel lastel, ainult et erinevas tempos ja erineval viisil. Vajalik on lapse iseärasust järgiv individuaalne arengukava (IAK). Selleks on kõigepealt vaja määrata lapse arengutase ning lähima arengutsooni kuuluvad kognitiivse, motoorse, sotsiaalse ning kõne arendamise ülesanded. (Veisson 2008: 6)

Lapsevanemad peaksid enne lõpliku otsuse tegemist, millisesse rühma oma laps paigutada, üsna varakult konsulteerima nii spetsialistide kui ka teiste lastevanematega.

2. UURIMUS ERIVAJADUSTEGA LASTE ARENGUVÕIMALUSTEST KOOLIEELSETES LASTEASUTUSTES

Peatükis antakse ülevaade uurimuse eesmärgist, uurimuse metoodikast ja valimist, esitatakse peamised uurimistulemused, arutelud, järeldused ja ettepanekud.

2.1. Uurimuse eesmärk, uurimisküsimused ja valim

Rapla maakonnas on 29 lasteaeda (LISA 2), millest üks on Rapla erilasteaed „Pääsupesa“. Viimane jäi valimist välja, kuna eesmärgiks oli uurida Rapla maakonnas kõiki tavalasteaedu, neis pakutavatest võimalustest arenemiseks erivajadustega lastele. Sooviti saada ülevaadet, milliseid erivajadusi ilmneb tavalasteaias käivatel lastel, kas pedagoogid on valmis/nõus õpetama erivajadustega lapsi. Sooviti saada ülevaadet võrgustikutöö osatähtsusest erivajadustega lastele sobiliku arengukeskkonna loomisel ning tugivõrgustiku olemasolust. Uuriti seadusandlusest tulenevaid võimalusi ja reaalsuses olevaid arenguvõimalusi erivajadustega lastele tavalasteaedades.

Tuginedes töö teoreetilises osas antud ülevaatele ning uurimustöö eesmärgile, püstitati järgmised uurimisküsimused:

- Milliseid sagedamini esinevaid erivajadusi ilmneb tavalasteaias õppijatel?
- Milliseid seadusest tulenevaid võimalusi pakutakse erivajadustega laste arenguks koolieelses lasteasutuses?
- Kuidas toimib võrgustikutöö lasteaedades erivajadustega lastele soodsa arengukeskkonna loomisel?
- Milline on tugivõrgustiku olemasolu tavalasteaedades?

- Kuidas toimub erivajadusega laste varajane märkamine ja sekkumine ning selle vajalikkus?
- Kui valmis on pedagoogid arendamiseks erivajadustega lapsi?

Valimi moodustasid Rapla maakonna tavalasteaedade direktorid ja lasteaedade rühmade pedagoogid. Kuna uurimuse eesmärgiks oli üldistavate tulemuste saamine, siis määrati üldkogum (Rapla maakonna kõik 28 tavalasteaeda) ja sellest valiti valim (väljavõttekogum). Valimis oli esindatud Rapla maakonna kümnest vallalast üheksa valla koolieelsete lasteasutuste pedagoogid ja direktorid.

2.2. Uurimismeetod ja uurimuse läbiviimine

Käesolev uurimus viidi läbi kvantitatiivse uurimusena, milles saadi küsimustele vastused andmete kogumise ja töötlemise tulemusena. Uurimismeetodiks oli ankeetküsitlus (LISA 1), mille koostajaks oli küsitluse läbiviija. Uurimus viidi läbi märtsis-aprillis 2013.aastal.

Küsitlus viidi läbi interneti keskkonnas ja selleks koostati elektrooniline ankeet. Esimeseks keskkonnaks oli Google Docs, aga respondentidel tekkis probleeme ankeedi avamisega. Seejärel koostati teine küsitlus eFormularis. Google Docs küsitlusele laekus 22 vastust ja eFormulari küsitlusele 30 vastust. Küsitlus saadeti, eelnevalt telefoni teel direktoritega kokku leppides, 28-le lasteaia üldposti aadressile, millelt need edastati asutuste rühmade e-postide aadressidele. Alu lasteaia juhataja saatis oma asutuse pedagoogide e-posti aadressid, mida oli kokku üheksa. Seega saadeti interneti vahendusel 37 küsitlusankeeti. Kahte Märjamaa lasteaeda viidi lisaks 22 ankeeti paber kandjal ja täidetud kujul tagastati 12 ankeeti. Kokku väljastati 59 ankeeti.

Ankeet lasteaedade direktoritele ja pedagoogidele koosnes kolmest osast milles oli kokku 23 küsimust. Küsimused olid nii valikvastustega, millele oli võimalik lisada kommentaar kui ka avatud küsimustena, kus paluti lisada oma arvamus, ettepanek ja põhjendus. Suletud küsimused piirdusid tööstaazi ja vanuse vastusteks. Esimene osa käsitles vastajate üldandmeid, teine osa kirjeldas lasteaia rühmade koosseisu,

tugispetsialistide olemasolu ja vastajate arvamusi erivajadustega lastest tavalasteaias ning valmisolekut nende õpetamiseks. Kolmas osa käsitles erivajadustega laste varajast märkamist ja sekkumist..

2.3. Uurimisandmete analüüs

Uurimuse analüüs on jaotatud kolme ossa, vastavalt ankeetküsitluses esitatud küsimuste plokkidele. Esimeses osas on välja toodud üldandmed vastajate kohta. Teises osas antakse ülevaade lasteaia rühmade koosseisust, milliseid erivajadustega lapsi rühmades esineb. Samuti on välja toodud tugispetsialistide olemasolu lasteaedades ning kajastatakse vastajate hinnanguid erivajadusega lastest tavalasteaedades. Kolmandas osas on analüüsitud varajase märkamise ja sekkumise olulisust lapse erivajaduse ilmnemisel.

Andmetöötluseks kasutati tabelarvutusprogrammi MS Excel ja sellest saadi kirjeldav statistiline analüüs, mis on esitatud läbi lint- ja tulpdiaagrammide. Avatud küsimuste puhul anti ülevaade enamesinenud vastustest ja koostati nende põhjal märksõnad. Samuti esitati põhjalikud avatud küsimuste vastused tsitaatidena kursiivkirjas ja jutumärkides

2.3.1. Valimi andmed

Uurimuses osales kokku 64 koolieelsetes lasteasutustes töötavat pedagoogi ja direktorit, mis moodustab Rapla maakonna lõikes ca 34% kõikidest tavalasteaia pedagoogidest ja direktoritest. Samas moodustab 64 vastajat kõikidest Rapla maakonna tavalasteaedade rühmadest 74%. Respondendid olid kõik naissoo esindajad.

Rapla maakonnas on kümme valda, aga valimis osalesid üheksa valda. Põhjus, miks ei osalenud kõik vallad, on vastuste puudulik laekumine. Alljärgnevas tabelis on välja toodud vastajad valdadest ja lasteaedade rühmade arv konkreetses vallas.

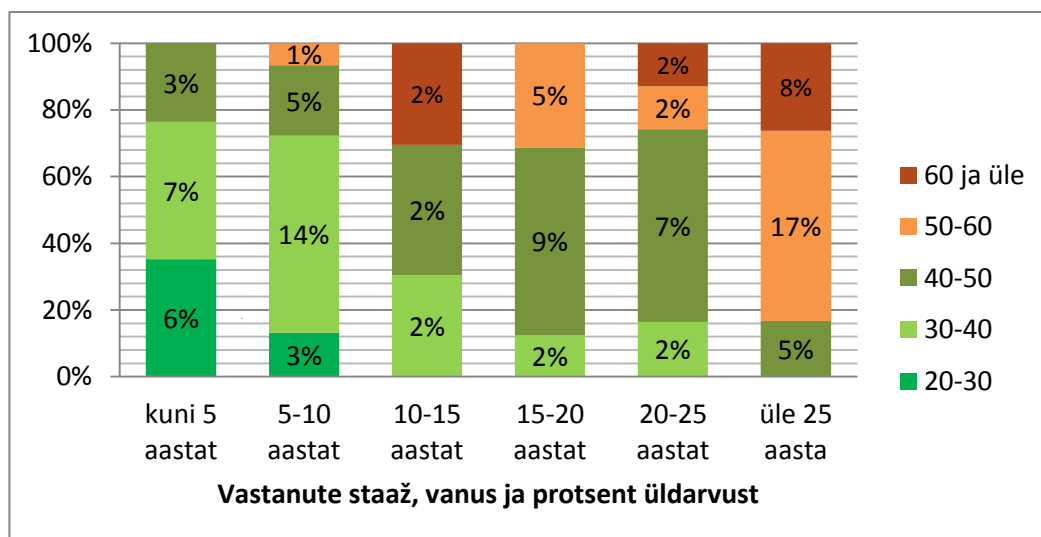
Raplamaa jagab koos Järvamaaga kohta Eestimaa südames. Kummalgi maakonnal pole mere või välispiire. Rapla maakonna soolis-vanuselist struktuuri iseloomustab

kooliealiste ja eelkooliealiste suhteliselt suur osakaal. Raplamaal on 29 lasteasutust ja seitse on neist liidetud kooliga. (Raplamaa... 2013)

Tabel 1. Respondentide arv maakondadest ja rühmade arv (autori koostatud).

VALD	RESPONDENTIDE ARV	RÜHMADE ARV
Juuru	4	3
Järvakandi	1	4
Kaiu	1	3
Kehtna	9	14
Kohila	9	18
Märjamaa	22	16
Raikküla	2	2
Rapla	14	25
Vigala	2	2
KOKKU	64	87

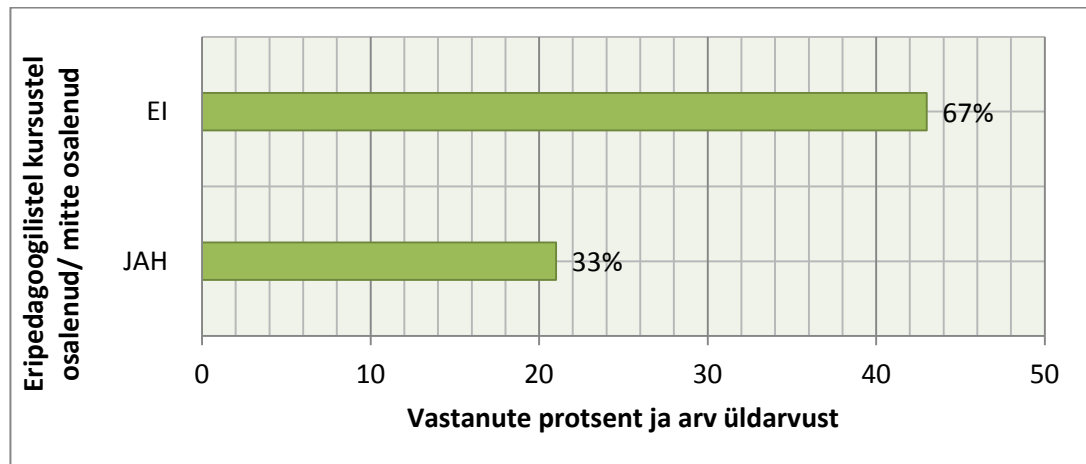
Järgmisel joonisel on välja toodud vastajate vanus ja staaž alushariduse pedagoogidena. Vastuseid laekus kõikidelt respondentidelt, seega y teljel 100% = 64.



Joonis 1. Vastajate staaž alushariduse pedagoogina ja vanus (n=64) (autori koostatud).

Kõige enam on esindatud üle 25 aastase staažiga 50-60 aasta vanuseid respondente. Vastuseid laekus kõige enam 40-50 aastastelt vastajatelt ja ülekaalus on staaž üle 25 aasta. Kõige vähem laekus vastuseid 20-30 aastastelt respondentidelt.

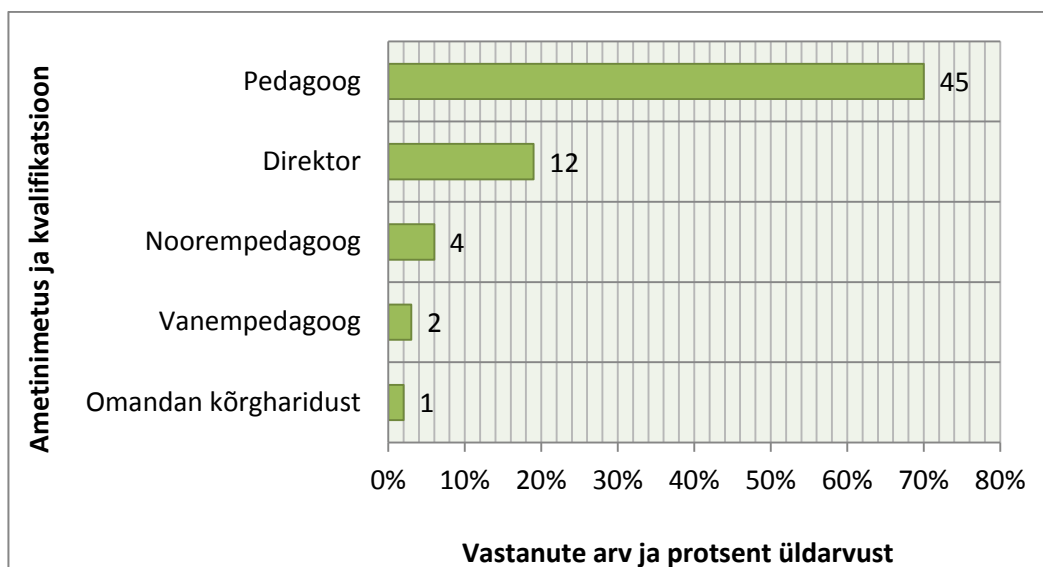
Joonisel 2 on kujutatud lintdiagrammina vastuseid küsimusele, kas on osaletud eripedagoogilistel kursustel. Nähtub, et 67% vastanutest pole osalenud eripedagoogilistel kursustel.



Joonis 2. Eripedagoogilistel kursustel osalenute ja mitteosalenute arv (n=64) (autori koostatud).

Vastajatel paluti kirjutada „JAH“ vastuse korral selgitus, millisel kursusel nad on osalenud. Vastustest kajastus nooremalt vastajatelt, et ülikoolis õppides on läbitud aineid erivajaduste käsitlestest. Oli ka läbitud koolitusi nagu erivajadustega laps lasteaias, hüperaktiivne laps, parandusõpe (480h), tunnetustegevuse areng ja arendamine. Ühe respondendi vastusest sai põhjaliku ülevaate läbitud koolitustest: „Eripedagoogika alushariduses“ 10.02.-23.05.2003, "Hariduslike erivajaduste arvestamine koolieelses lasteasutuse õppekasvatustegevustes" 02.12.2003-19.05.2004, "Probleemse käitumisega laps lasteaias" 18.11.2011. "Kõik lapsed lähevad 7-aastaselt kooli" 27.09.2012. aastal. „JAH“ vastuse andsid respondendid neljast suuremast vallast.

Alljärgneval joonisel kajastub respondentide ametinimetus ja kvalifikatsioon lasteaeajades, kus nad töötavad.



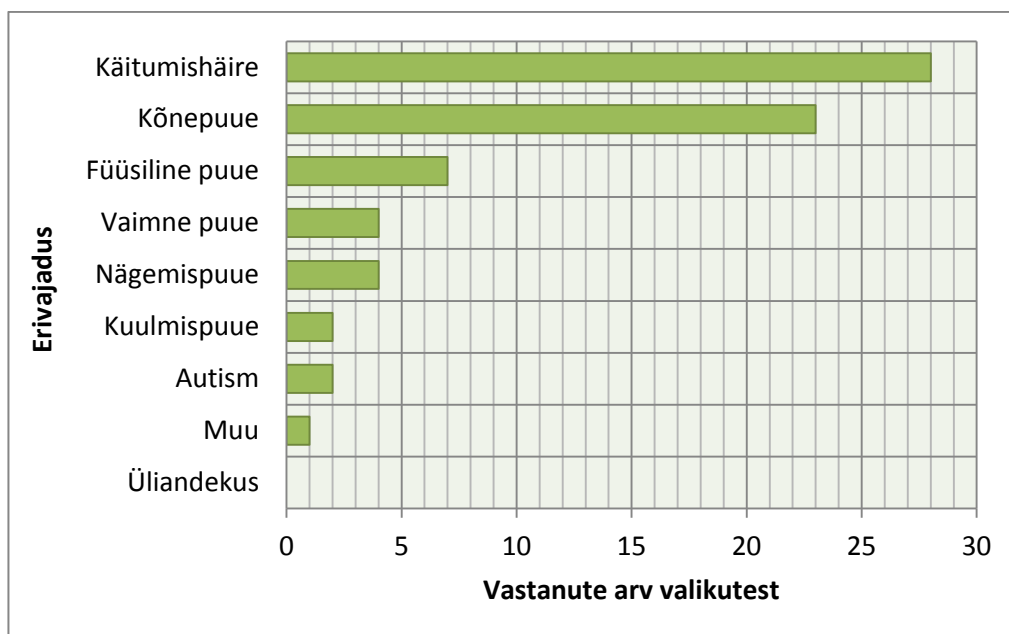
Joonis 3. Ametinimetuse ja kvalifikatsiooni alushariduses (n=64) (autori koostatud).

Valdav enamik (70%) vastanutest olid pedagoogid. Ankeetküsitlusele vastas üks respondent, et omandab kõrgharidust ning seega hetkel ei oma kvalifikatsiooni. Üks vastajatest oli märkinud oma ametiks õppealajuhataja ja üks vastajatest oli logopeed. Neile määrati direktori kood eeldades, et nad asendavad direktorit oma tööülesannetes.

2.3.2. Lasteaia rühmade koosseis, tugispetsialistide olemasolu ja respondentide arvamus erivajadustega lastest tavalasteaias

Uurimuses toodi välja lasteaedade rühmade koosseis. Anti ülevaade tavalasteaias õppivatel lastel sagedamini esinevatest erivajadustest ning milliseid võimalusi pakuti erivajadustega lastele arenemiseks koolieelsetes lasteasutustes.

Küsimusele, kui teie lasteaias/rühmas õpib erivajadusega lapsi, siis palun märkige, millise erivajadusega on tegemist, kajastuvad vastused alljärgneval joonisel. Valikuteks olid füüsiline puue, vaimne puue, kuulmispuue, nägemispuue, kõnepuue, käitumishäire, autism ja üliandekas. Võimalus oli valida ka vastusevariant „Muu“ ja juurde sai tuua selgituse.



Joonis 4. Lastel sagedamini esinevad erivajadused (n=40) (autori koostatud).

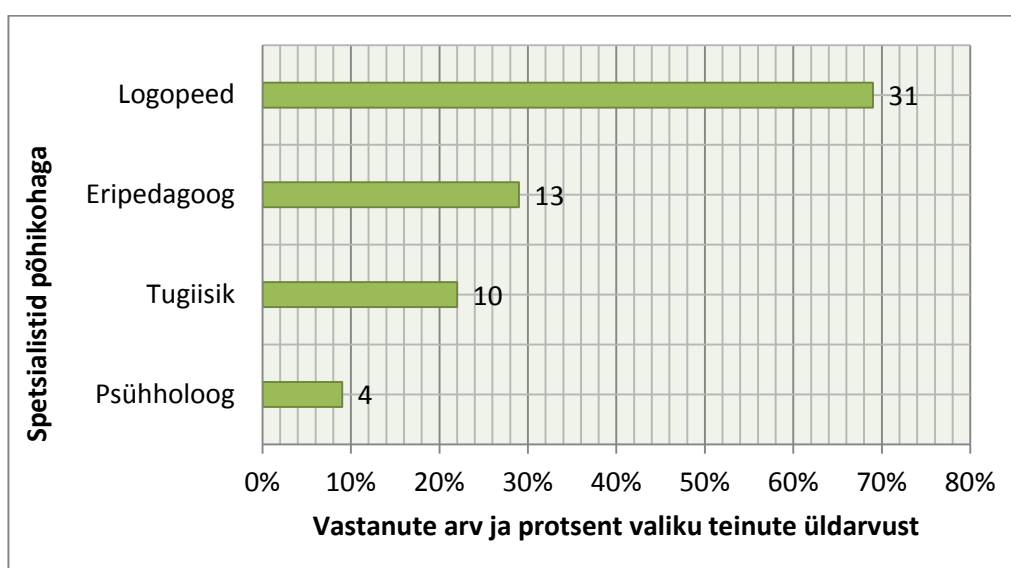
Sellele küsimusele jättis 4 respondenti vastamata ja 60st vastajast märkis, et pole erivajadustega lapsi 20 respondenti 33% vastajate üldarvust. Seega jäi vastajate arvuks, kelle lasteaia rühmas õpib erivajadusega lapsi 40. Küsimusele oli võimalik vastata ühe või enama vastuse variandiga. Jooniselt nähtub, et tavalasteaedades on lapsi, kellel esineb erinevaid erivajadusi. Sagedamini esinevateks erivajadusteks olid käitumishäire ja kõnepuue vastavalt 70% ja 58% respondentide arvust, kelle rühmas käis erivajadustega lapsi. Üliandekaid lapsi ei märgitud vastusevariandiks ja üks vastus oli valitud „Muu“, kuid polnud märgat juures, mis erivajadusega tegemist on.

Lasteaedades käib lapsi, kellel pole diagnoositud erivajadusi või pedagoogidel puudub sellekohane informatsioon. Pedagoogid on aga märganud laste kõrvalekaldeid eakohasest arengust. Küsimusele vastasid kõik 64 respondenti ja 75% vastanutest oli märganud laste erivajadusi ja kõrvalekaldeid eakohasest arengust kuid lastel puudus diagnoos või lapsevanemad polnud lasteaeda sellest teavitanud. 25% vastanuist polnud kõrvalekaldeid märganud.

Küsimusele, kas lasteaedadesse on loodud sobitus-, tasandus-, arendusrühmi, kehapuudega laste rühmi, meelepuudega laste rühmi, pervasiivsete arenguhäiretega laste rühmi või liitpuudega laste rühmi, vastas üks respondent Kehtna vallast, et nende

lasteaias on loodud sobitusrühm(ad). Üheksa vastajat pole sellele küsimusele vastanud ja ülejäänud respondentide vastused olid eitavad.

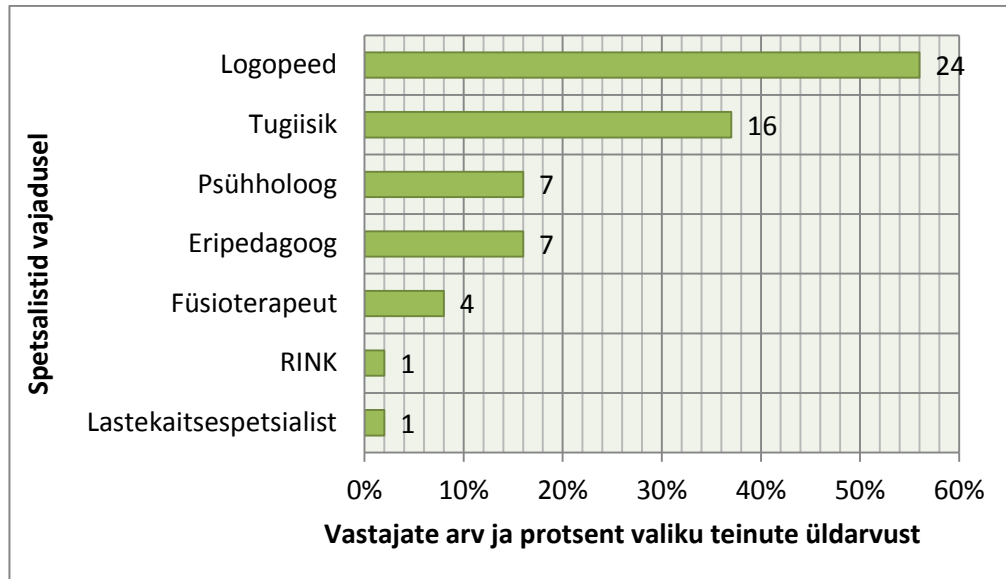
Järgneval joonisel on toodud välja tugispetsialistid, kes töötavad lasteaedades põhikohaga. Sellele küsimusele ei vastanud kolm respondenti ja ühele ankeedile oli märgitud, et lasteaias on realselt olemas kaks eripedagoogi, kuid nad ei tööta oma erialal. Viimane vastus ei kvalifitseerunud tulemuslikult kaardistuse tarbeks ja seega jäi vastajate arvuks 60. Küsimus oli esitatud valikvastustega, kus oli võimalik valida mitme variandi vahel.



Joonis 5. Lasteaedades põhikohaga töötavad spetsialistid (n=45) (autori koostatud).

Küsimusele vastas eitavalt 15 respondenti (25%) vastajatest, et lasteaias pole põhikohaga spetsialiste. Kõige enam oli esindatud lasteaedades põhikohaga töötavatest spetsialistidest logopeed 69% ja vastanuid oli 31 valiku teinute üldarvust (45). Valikuid massöör, füsioterapeut ja tegevusterapeut ei valinud ükski respondent.

Alljärgneval joonisel kajastub, milliseid spetsialiste saavad lasteaiad vajadusel kaasata. Need on spetsialistid, kes ei tööta põhikohaga lasteaedades, aga vajadusel on nad olemas ja neid on võimalik erivajadustega laste arengutegevustesse kaasata.



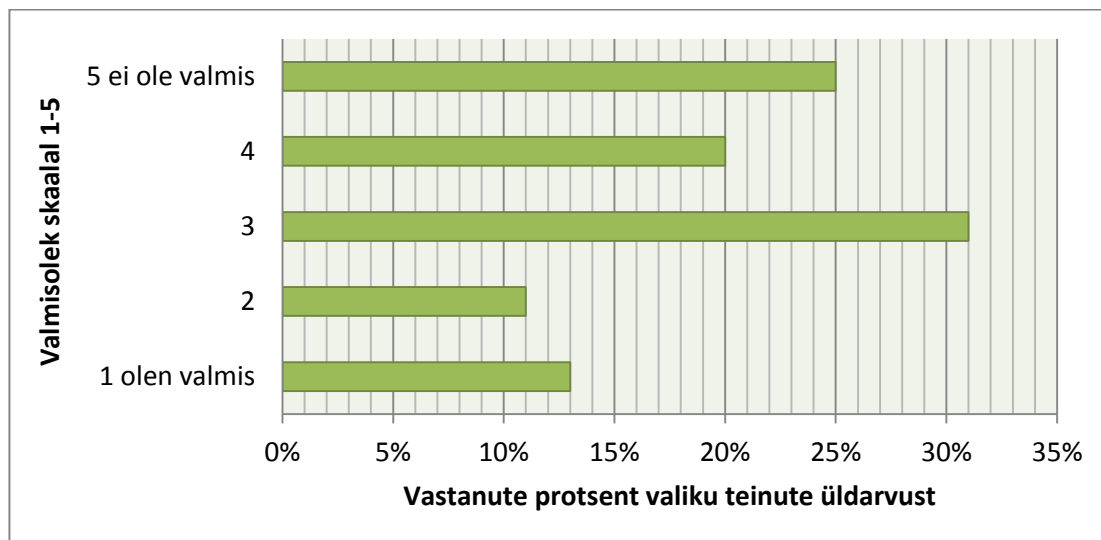
Joonis 6. Spetsialistid, keda on võimalk vajadusel kaasata (n=43) (autori koostatud).

Sellele küsimusele jättis vastamata 14 respondenti ja 7 respondenti 14% vastanutest (50) märkisid, et vajadus puudub. Jooniselt võib välja lugeda, et kõige enam said lasteaiad vajadusel kaasata logopeede. Üks respondent märkis vastuseks RINK (Raplamaa info- ja nõustamiskeskus), mis on sihtasutus, mille tegevuse eesmärgiks on kutse-, karjääri-, psühholoogilise- ja õppenõustamisvaldkondade ühendamine, süsteemne arendamine ning koostoime koordineerimine Raplemaal (Raplamaa info ja...2013). Jooniselt ilmneb, et 8%-il vastajatest oli vajadusel võimalik kaasata laste arendustegevusse ka füsioterapeute.

Järgneva küsimusega uuriti, kas alushariduse pedagoogid peavad vajalikuks lasteaias juures, kus nad töötavad, muuta rühmade koosseisu lapse erivajadusest lähtuvalt. Paluti ka selgitusi, milliste rühmade loomist vajalikuks peetakse.

Üks respondent jättis vastamata, seega vastanute arvuks oli 63. Vastanutest 33 märkis eitava vastuse, seega 52% vastanuid ei pidanud vajalikuks oma lasteaias/rühmas midagi muuta. Ilma selgituseta vastas jaatavalt 9 respondenti, sobitusrühmade soovi märkis 16 respondenti, mis moodustab 25% vastajate üldarvust. Viimase 16ne hulka klassifitseerus ka neli vastust, kus oli selgitatud, et sooviks rühma, kus oleks vähem lapsi ja mõni spetsialist kohal. Kaks respondenti pooldasid erirühma loomist ja kolm vastajat soovis, et oleks rohkem spetsialiste.

Järgmisel joonisel on toodud välja pedagoogide valmisolek õpetamiseks erivajadustega lapsi. Valmisolekut mõõdetakse skaalal 1-5, kus 1 näitab täielikku valmisolekut erivajadustega laste õpetamiseks ja 5 näitab, et ei olda selleks valmis.



Joonis 7. Respondentide hinnang erivajadustega laste õpetamisest (n=64) (autori koostatud).

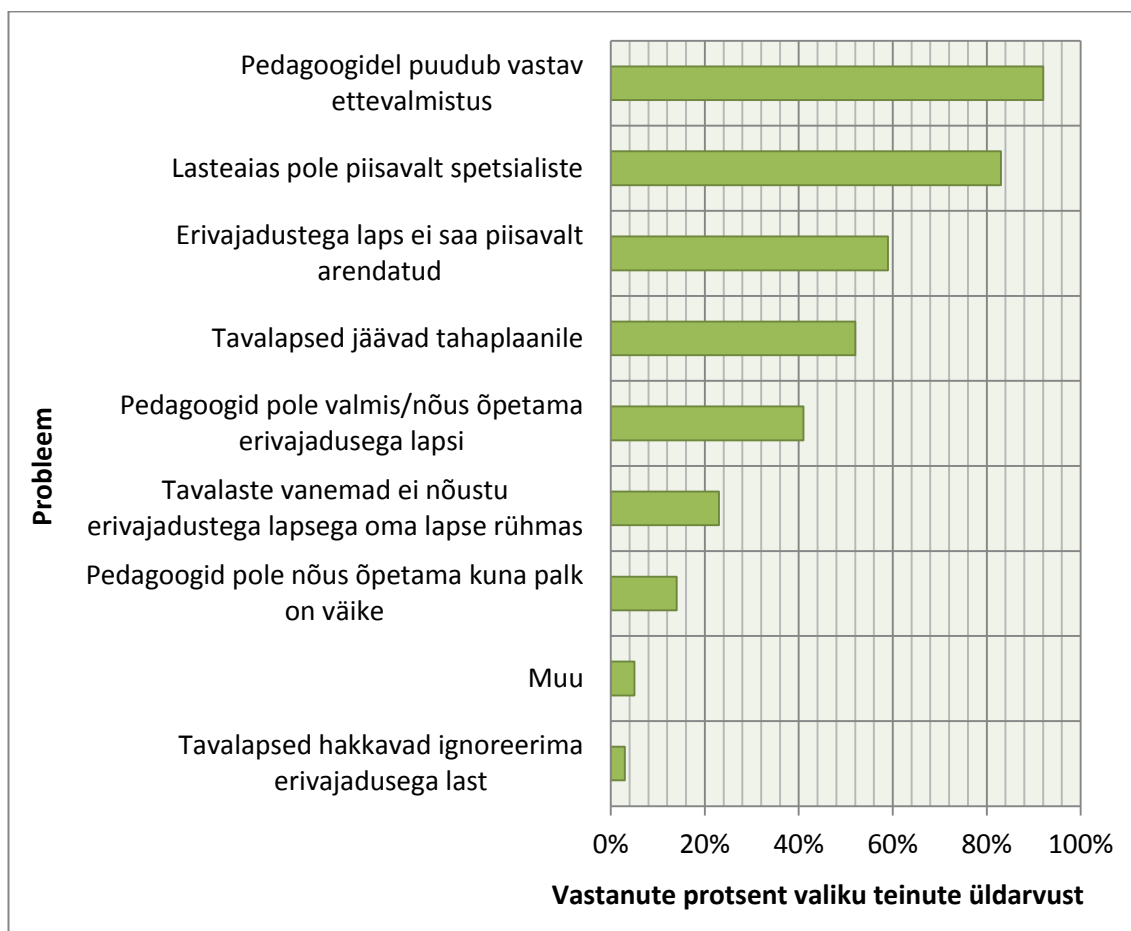
Järgmine küsimus oli avatud küsimus, kus paluti välja tuua millistel tingimustel ollakse valmis erivajadustega lapsi õpetama. 16 respondenti 25% vastanute üldarvust, kes olid eelnevale küsimusele märkinud skaalaks 5, ei olnud mingil juhul valmis õpetama erivajadusega lapsi. Märgiti, et nad on õppinud pedagoogideks mitte eripedagoogideks.

Respondendid, kes märkisid eelmise küsimuse vastuse skaalaks 1, neid oli kokku 8 ja 13% vastanute arvust, olid igal võimalikul viisil valmis õpetama erivajadustega lapsi. Märgiti oma vastuses, et nad vajaksid vaid abi spetsialistide näol.

Eelmisele küsimusele vastanutest märkisid 7 respondenti skaalaks 2, 20 respondenti skaalaks 3 ja 13 respondenti skaalaks 4. Nimetatud respondendid tõid välja tingimused, et õpetada erivajadustega lapsi järgmiselt: kolm vastajat väitsid, et nad on valmis õpetama erivajadustega lapsi, olenevalt lapse erivajadusest. Enamus vastajatest pani kirja, et oleks vaja vastavaid koolitusi/kursuseid erinevate erivajadustega laste arendamiseks. Samas märgiti, et rühmade koosseis peaks olema oluliselt väiksem. Tõdeti, et ollakse valmis, erivajadustega laste õpetamiseks, kui lasteaedades/rühmades

on piisavalt palju spetsialiste ja erivajadustega lastel ka tugiisikud. Üks respondent märkis oma vastuses, et eriti rasked on tööpäevade õhtupoolsed ajad, kui rühmast lahkub õpetaja abi. Ta tõi selgituseks, et kui rühmas on 20 last, ei ole võimalik jälgida kõiki lapsi.

Järgmisele küsimusele, milliseid probleeme võib esineda erivajadustega lapse kaasamisel tavalasteaeda, annab vastuse alljärgnev joonis. Küsimus oli esitatud valikvastustega.

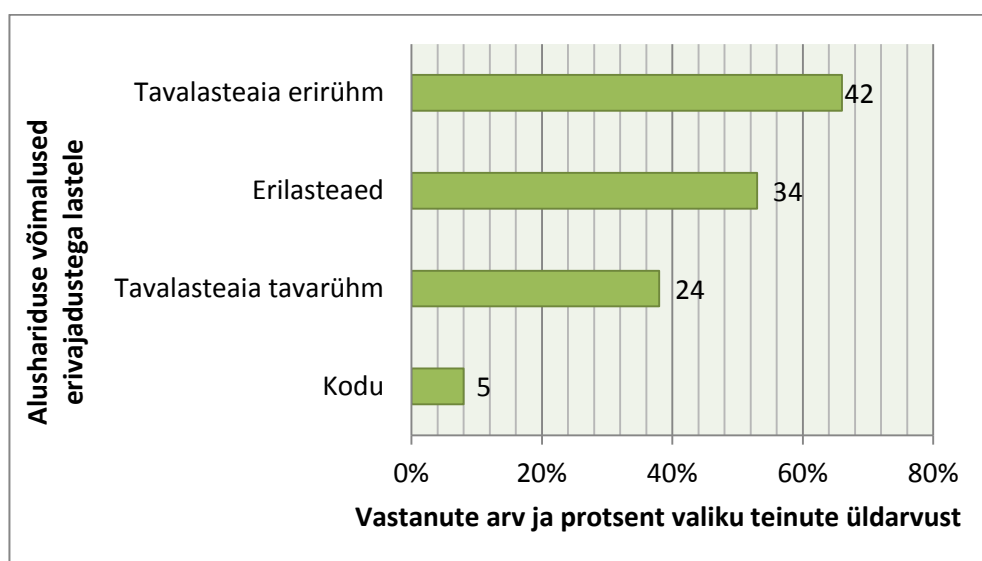


Joonis 8. Probleemid erivajadusega lapse kaasamisega tavalasteaeda n=64 (autori koostatud).

Küsimusele vastas 64 respondenti ja 59 neist pidasid suurimaks probleemiks pedagoogide vastava ettevalmistuse puudumist. 53 vastajat märkisid probleemiks ka lasteaedades puuduvate spetsialistide (logopeed, psühholoog, tugiisik jne) olemasolu. Peaaegu ühepalju laekus vastuseid probleemide valikul, et tavalapsed jäävad

tahaplaanile, vastajaiks 33 respondenti ja et erivajadusega laps ei saa piisavalt arendatud, vastajaid 38. Erivajadusega laste ignoreerimist teiste laste poolt pidas probleemiks kaks respondenti. Pedagoogid pole nõus õpetama erivajadusega lapsi, pidas probleemiks 26 respondenti. Üheksa respondenti tegid vastamisel valiku, et pedagoogid pole nõus õpetama erivajadustega lapsi kuna palk on väike. Kolm respondenti valis vastuseks „Muu“ ja selgitusteks oli kirja pandud, et suureks probleemiks on lapsevanemad, kes eiravad oma lapse probleeme. On märgitud ka, et erivajadusega laps, kes teeb füüsiliselt teistele lastele haiget, ei tohiks olla ilma tugiisikuta, kuna rühmades on lapsi väga palju ja pedagoogid ei jõua kõikide järele vaadata. Ka lapsevanemad ei ole nõus oma last hoidma rühmas, kus keegi kasutab füüsilist vägivalda nende laste suhtes.

Küsimusele pedagoogide arvamusest, millisel viisil peaks erivajadusega laps saama alusharidust, oli vastajateks 64 respondenti. Küsimusele vastamiseks olid valikvastused ja vastuseid aitab esile tuua järgmine joonis.



Joonis 9. Vastajate arvamus erivajadusega laste alushariduse võimalustest (n=64) (autori koostatud).

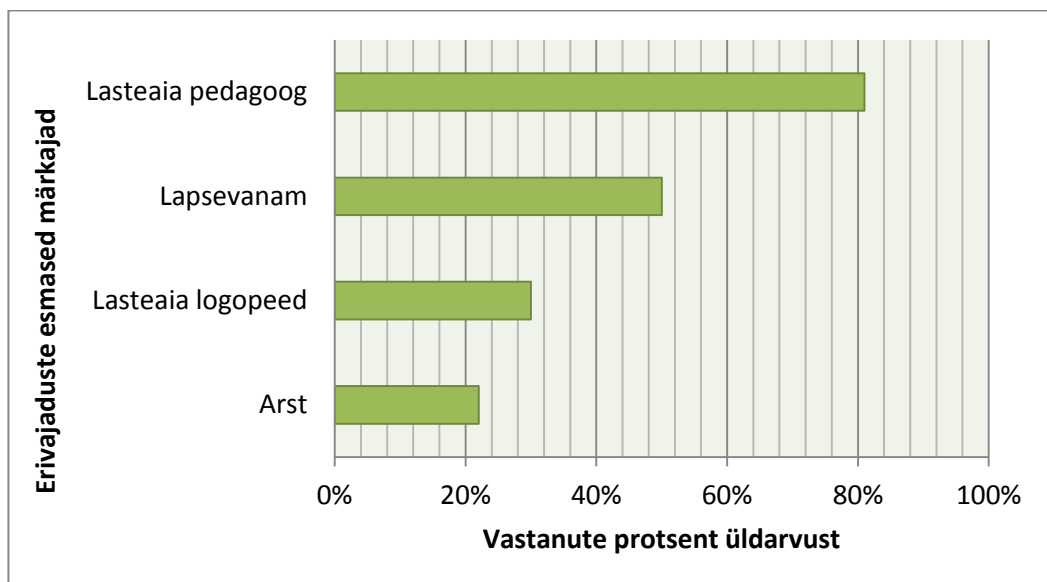
Suurem osa respondente (66%) eelistas vastust, et erivajadustega lastele sobiks alushariduse omandamiseks tavalasteaia erirühm. 8% respondentidest märkisid, et erivajadusega laps peaks alusharidust saama kodus. Küsimusele sai ka omapoolse kommentaari lisada ja enam toodi välja asjaolu, et oleneb kõik lapse erivajadusest ja

selle raskusastmest. Samas märgiti, et vähema laste arvuga rühmades võiks erivajadusega laps alusharidust omandada tavalasteaia tavarühmas ehk sobitusrühmas.

2.3.3. Erivajadustega laste varajane märkamine ja sekkumine

Selles alapeatükis käsitletakse seitset küsimust, millest kolm on avatud küsimused ja ülejäänud valikvastustega, millele oli võimalik ka omapoolseid selgitusi anda.

Esimesele küsimusele paluti vastata, kes on pedagoogide kogemusi arvestades, laste erivajaduste esmasteks märkajateks. Piltlikult on toodud tulemused alljärgnevale joonisele. Küsimusele vastasid kõik 64 respondenti.



Joonis 10. Laste erivajaduste esmased märkajad (n=64) (autori koostatud).

Küsimusele vastas 52 respondenti, et nende kogemusel on laste erivajaduste esmasteks märkajateks lasteaia pedagoogid. 32 respondenti märkis lapse erivajaduse esmaseks märkajaks lapsevanema. Logopeedi valis oma vastuseks 19 vastajat ja 14 respondenti mainis vastuseks arsti. Põhjendustesse märgiti pedagoogide kogemuste põhjal, et psüühika- ja käitumishäireid märgatakse tavaliselt lasteaias. Märgiti ka, et lapsevanem on harva lapse erivajaduste märkajaks. Üks respondent mainis, et puuduvad kogemused, aga erivajaduse esmase märkajana oli vastuste valikutest välja toodud lasteaia pedagoog.

Järgmisele küsimusele paluti vastust, kas lasteaias/rühmas on lapsi, kelle jaoks on muudetud ja kohandatud tavapärase õpetus lapse erivajadustele sobivaks, koostatud individuaalne arenduskava. Küsimusele jättis vastamata üks respondent ja vastajaid oli kokku 63. „JAH“ vastuse valis 17 respondenti ehk 27% ja „EI“ vastuseid laekus 46 ehk 73% vastanutest. Üks respondent tõi märkuste lahtris välja kommentaari, et neil hetkel ei ole ühtki last, kellel oleks individuaalset arenduskava kohandatud, aga vajadusel on neid koostatud. Kehtna valla respondent, kes eelnevalt oli märkinud, et nende lasteaias on loodud sobitusrühm, märkis ka käesolevale küsimusele „JAH“ vastuse. Respondendid, kes märkisid, et nende rühmas pole kohandatud individuaalset arenduskava, käib siiski nende nimetatud rühmades/lasteaedades erivajadustega lapsi.

Varajase sekkumise kohta esitati avatud küsimus ja uuriti varajase sekkumise vajalikkust lapse erivajaduse ilmnemisel. Uurimuses on väga põhjalikud vastused tsiteeritud, esitatud kursiivkirjas ja jutumärkides. Üks tsitaat vastab ühele respondendi vastusele.

„Mida varem probleemi märgatakse, seda varem on võimalik sekkuda ning seda suurem on tõenäosus, et probleemile leitakse võimalikult positiivne lahendus. Laps võib juba vähese abiga teha suuri edusamme.“

„Varakult avastatud probleemidega tegelemine on väga vajalik. Muidu probleem aina süveneb ja see ei tule lapsele kasuks. Hiljem võivad olla juba pöördumatud kahjustused. Võimalikult kiiresti tuleks asjaga tegeleda, et laps saaks elada normaalset ja täisväärtuslikku elu.“

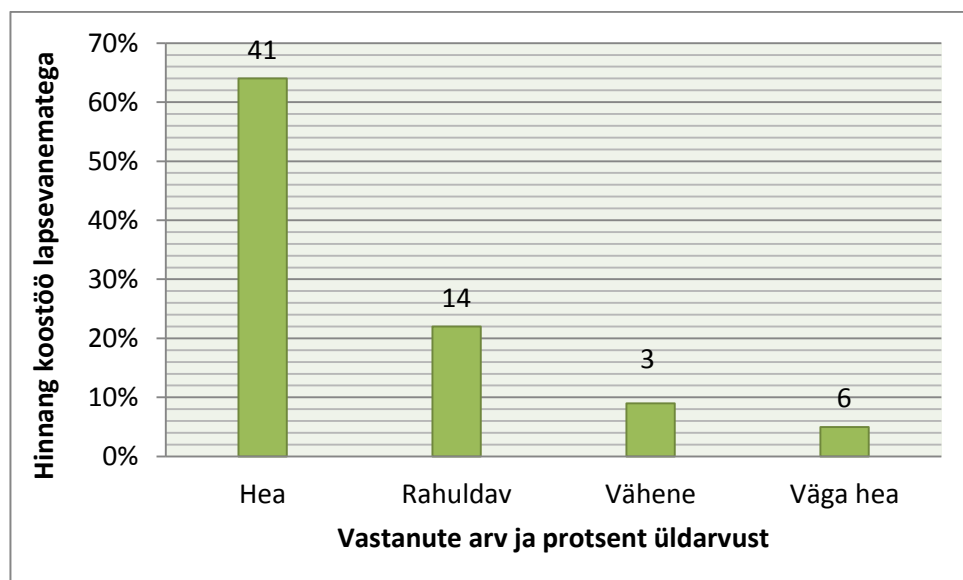
„On võimalik lapse arengule kiiresti kaasa aidata. Kui lasteaias käib autistlik laps, siis oleks teada, et meeskonnatöösse teda kaasata ei või kui laps ei soovi. Sekkumata lapse erivajadustesse võimalikult vara, jääb laps arendamata ja ta ei suuda iseseisvalt toime tulla elus.“

„Et saaks vajalikku abi ja arendust. Eriarsti vajalikke nõuandeid ja ravi. Vanemad saavad kohaneda diagnoosiga ja anda igakülgset õpet vastavalt lapse vastuvõtuvõimetele mis tuleneb tema haigusest. Varajane diagnoos on hädavajalik lapse edasisele arengule.“

„Kuna siis on lihtsam sellega tegeleda ja ka lapsele ei põhjusta tema erivajadus nii palju stressi.“

Varajase sekkumise tähtsust peetakse oluliseks lapse õige arengu eesmärgil. Mida varem last õigesti arendada, seda tõenäolisem on, et lapsest kasvab täisväärtuslik maailma kodanik ja laps saab tulevikus oma eluga iseseisvalt hakkama. Oluliseks peeti ka lapse erivajadusest teada saamist, sest siis saaks lapse arengu toetamiseks lasteaias kaasata erinevaid spetsialiste ja luua vajaliku toetussüsteemi.

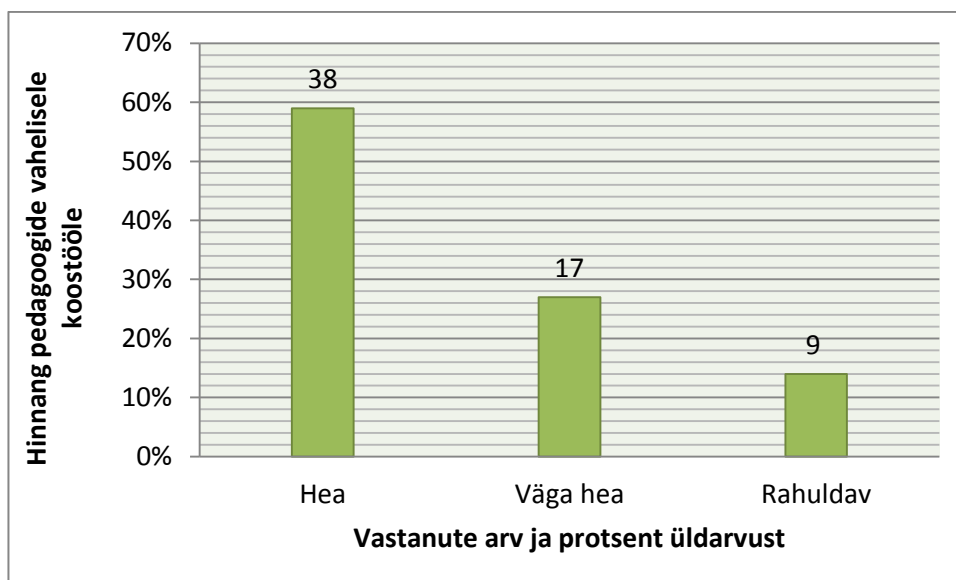
Järgmine joonis näitab respondentide arvamust koostööst lapsevanematega lapse arengu hindamisel.



Joonis 11. Koostöö lapsevanematega lapse arengu hindamisel (n=64) (autori koostatud).

Jooniselt nähtub, et 69% vastanuist peab koostööd lapsevanemaga lapse arengu hindamisel heaks ja väga heaks. Väga heaks on koostöö märkinud 5% respondentidest. 31% vastanuist peab koostööd lapsevanemaga väheseks ja rahuldavaks.

Pedagoogide vahelist koostööd kajastab järgmine joonis. Pedagoogide vaheline koostöö on lapse arengut silmas pidades väga tähtis. See on meeskonnatöö, kus kõik meeskonna liikmed peaksid lähtudes lapse individuaalsusest ühtviisi tegutsema.



Joonis 12. Pedagoogide vaheline koostöö (n=64) (autori koostatud).

Jooniselt võib lugeda, et 59% respondentidest peab pedagoogide vahelist koostööd lasteaedades heaks. Oli üks respondent, kes märkis, et rühmas on koostöö väga hea, aga rühmadevaheline koostöö vähene.

Järgnevad kaks küsimust on avatud küsimused ning põhjalikud vastused tuuakse välja tsitaatidena kursiivkirjas ja jutumärkides. Sagedamini esinevad kommentaarid esitatakse märksõnadena. Üks tsitaat võrdub ühe respondendi vastusega.

Ettepanekud, et lapsevanemate ja pedagoogide vaheline koostöö sujuks väga hästi.

„Üks olulisemaid asju on minu hinnangul vastastikune usaldus - pedagoog usaldab vanemat kui kõige paremat oma lapse tundjat ning lapsevanem usaldab pedagoogi kui õppinud spetsialisti.“

„Tugivõrgustiku loomine, et õpetajad saaksid suunata vanemaid spetsialisteide juurde. Õpetajate koolitamine erivajaduste märkamiseks ja varajaseks sekkumiseks.“

„Pedagoogide parem ettevalmistus, et lapsevanemaga suheldes tunda end kindlamana, vajalik ka ettevalmistus, kuidas eemalehoidvad ja veidi ka ükskõiksed vanemad panna oma lapse vastu enam huvi tundma ja lapsest rääkima.“

„Anda lapsevanematele tagasisidet rühmas toimuvast ja kaasata neid lasteaias üritustesse. Võimalusel anda vanematele võimalus osa saada rühma tööst. Näiteks õpetajatepäeval on meil olnud keegi emadest paar tundi rühmas tööl ja saanud aimu, mida see endast kujutab.“

„Lapsevanemad peaksid lapse lasteaeda tulekul olema rühmas ja jälgima, kuidas nende laps käitub, see aitaks neil mõista õpetajat. Õpetaja peaks lapsevanemaga suheldes kasutama mina-sõnumeid, mitte vanemat ründama, kuna siis tekib kaitsereaktsioon ja lahendada ei saa midagi.“

„Võtta aega, vestelda rahulikult keskkonnas kiirustamata. Olla avameelne kuid taktitundeline. Teha eeltööd, soovitada lisaks kirjandust, konsultatsiooni eriala spetsialistilt. Olla positiivne, sõbralik, abivalmis. Piirduda enda pädevuse piiridega.“

„LV (lapsevanemad – töö autori märged) võiksid silma vaadata probleemidele, mis nende lapsega toimub, mitte süüdistada õpetajaid oskamatuses. Paljud lapsevanemad ei taha tunnustada, et nende lapsel on probleeme ja puudub ka koostöö võimalus selliste vanematega.“

„Koostöövõrgustik, meeskonnatöö (vallavalitsus, arstid, tugispetsialistid, õpetajad, lapsevanemad)“

Märksõnadeks kõikide respondentide vastustest: lugupidamine, usaldus, kuulamine, sallivus, mõistmine, avatus, koostöö tugispetsialistidega, pedagoogide koolitamine, lapsevanemate koolitamine/nõustamine, lapse diagnooside avalikkus.

Erivajadustega laste integratsiooni võimalikkus tavalasteaeda. Küsimusele vastajad toovad välja millistel tingimustel see oleks võimalik.

„Oleneb erivajadusest - kui on liikumispuue või muu tõsisem puue, oleks vaja kindlasti tugispetsialisti lapsele. Kuna meil on liitühm, kus lapsed nüüd juba 1,5 -7.a, siis ei kujuta hästi ette, et rühmas on veel ka tõsisema puudega laps. Kõnepuudega saadame tavaliselt logopeedi juurde, see ei ole probleem.“

„Logopeedi ja eripedagoogi ametikoht lasteaias, et vajadusel nõu küsida. Sügavapuude korral tugiinimese olemasolu. Lastearvu vähendamine rühmas.“

„Vajalike tugisüsteemide olemasolul. Hea tahe ja arusaamine, et erivajadusega laps on ka lihtsalt laps. Ta vajab ainult rohkem abi ja tuge arengu toetamisel.“

„Eripedagoogide olemasolu lasteaias. Vajalike vahendite (metoodiliste kui ka tugisüsteemi olemasolu. Väiksem laste arv rühmas. Õpetajatel võimalus saada vajalikku koolitust.“

„Peaks olema rohkem personali, samuti spetsialiste, kes oskaksid neid arendada. Tavalapsed võtavad teistsuguse lapse tavaliselt hästi vastu ja seepärast võiks erivajadusega laps käia tavalasteaias, aga õppekava peaks olema erinev ja õpetaja samuti teine.“

„Lasteaiaõpetajatele vastavad koolitused, tugispetsialistide olemasolu lasteaias, vääriline palk õpetajatele, selgitustöö lastevanematele.“

„Kui rühmas, lasteaias ollakse selleks valmis. Vahendid, töötajad, liikumisvõimalused, tavalaste arusaam, teiste vanemate mõistmine, et erivajadusega laps sobib rühma ja sinu lapsele sõbraks.“

„Kui oleks spetsialistid rühmas või tugiisikud. Õpetaja üksi ei saa hakkama 20 lapsega, kelledest mõni on erivajadusega.“

Märksõnadeks kõikide respondentide vastustest: koostöö lapsevanematega ja spetsialistidega, rohkem tugispetsialiste (logopeed, eripedagoog, tugiisik, psühholoog jne), väiksema arvulised rühmad, pedagoogide iga-aastased koolitused, lapse diagnoosi avalikkus, meeskonnatöö.

2.3.4. Arutelu, järeldused, ettepanekud

Uurimuses osales Rapla maakonna tavalasteaedadest 45 pedagoogi, 12 direktorit, 4 noorempedagoogi, 2 vanempedagoogi ja 1 vastaja omandab hetkel kõrgharidust. Kõige enam on esindatud 40-50 aastaseid vastajaid, staaži poolest on sagedasemaks üle 25 aastase staažiga pedagooge. Kuigi küsitlus oli internetipõhine, osutus kõige vähem vastanuteks 20-30 aasta vanuseid pedagooge. Sellest võib järeldada, et alushariduse

pedagoogide juurdekasv on vähene ja seetõttu jäi ka sellest vanusegrupist küsitluses osalenute arv väikeseks.

Tavalasteaegades käib lapsi, kellel ilmneb erinevaid erivajadusi. Kõige sagedasemaks erivajaduseks tavalasteaegades õppivatel lastel on käitumishäire ning kõnepuue. Esineb ka füüsilist-, vaimset-, nägemis- ja kuulmispuuet. Vähesel määral esineb ka autismi. Järelkult ilmneb tavalasetaias käivatel lastel sagedamini erinevaid erivajadusi ja neid lapsi võetakse ka tavalasteaegadesse vastu. On ka võimalik, et need erivajadused on ilmsiks tulnud alles lasteaias. Üliandekaid lapsi uuringus esile ei tulnud. Võimalik, et see on erivajadus, mida ei peeta märkimisväärseks, aga selle erivajaduse mitte märkamine võib tekitada lapsele järgmise erivajaduse, näiteks käitumishäire. Teooriast tulenevalt (Pittelkow, Jacob 2004 :79) vajavad andekad lapsed mitteandekatest rohkem abi ja tähelepanu, et ladusalt toime tulla oma vaimsete võimete arengu keerdkäikudega.

Individuaalset arenduskava on koostatud erivajadustega lastele aga vähesel määral. Millest võib järeldada, et lasteaegades üldiselt pakutakse erivajadusega lastele ja nende peredele (Neare 2007: 9) turvalist hoidmisvõimalust, kergendust perekonnale lapse järelevalve üle, võimalust kohtuda ja luua kontakte eakohaselt arenenud lastega. Järeldada võib, et individuaalse arenduskava vähese rakendamise tõttu, ei pöörata erivajadustega lastele individuaalseks arenguks maksimaalset tähelepanu.

Valdav enamus vastanutest on märganud oma rühmas lapsi, kellel esineb kõrvalekaldeid eakohasest arengust, kuid lastel puudub meditsiiniline diagnoos või lapsevanemad pole sellest lasteaeda teavitanud. Sellest võib järeldada, et lapsevanemad ei ole oma lapse erivajadusest teadlikud või ei soovi nad leppida oma lapse erivajadusega. Vastuolu tekib aga koostöö hinnangust lapsevanematega lapse arengu hindamisel. Sellest nähtub, et üle poolte vastanutest peab seda heaks. Väga heaks on seda peetud mõningal korral ja pisut alla poolte respondentidest peab koostööd lapsevanematega rahuldavaks. Pedagoogide vahelist koostööd peetakse valdavalt heaks või väga heaks, millest võib järeldada, et asutustes on hästi toimiv meeskond, mille tulemuseks on hea meeskonnatöö.

Oma ettepanekutes soovivad respondendid, et koostöö sujuks väga hästi nii spetsialistide kui ka lapsevanematega, rohkem teineteise mõistmist ja usaldamist. Ettepanekutes tuuakse välja, et nii pedagooge kui ka lapsevanemaid tuleks rohkem

koolitada/nõustada, kuidas toimida erivajadustega lastega nende arenguprotsessis. Tuginedes teooriale (Shonkoff, Meisels 2000) on väga oluline, et lapsevanemad saaksid koolitusi ja spetsialistidelt nõustamist, kuidas oma lapsega tegeleda. Peetakse oluliseks üksteisega suhtlemist ja avameelsust, sest eesmärgid, et erivajadusega laps saaks õigeaegseid suuniseid oma arengus, on ühtsed.

Ettepanekuteks on tugivõrgustiku loomine lasteaedades, et lapsevanemaid suunata vastavate spetsialistide poole, kui lapsel on märgatud erivajadusi. Tugivõrgustiku olemasolu lasteaedade juures on väga vajalik, et lapsevanemad saaksid nõustamist kohas, kus viibib nende laps ja spetsialistidelt, kes on nende lapsega juba tegelenud. Võrgustikutöö ja meeskonnatöö osatähtsus on erivajadusega lapse arendamisel üliolulised (Shonkoff, Meisels 2000). Lapse diagnoosi avalikustamist peetakse koostöö puhul lasteaedades oluliseks. Selle põhjuseks on taas lapse arengu toetamine, kuna lapsed, kellel puudub diagnoos või lapsevanemad ei soovi lasteaeda sellest teavitada, ei saa ka vajalikku abi ja õpetust.

Uuringust selgub, et Kehtna valla lasteaias on loodud sobitusrühm. Rapla maakonnas üldisemas plaanis aga ei ole loodud tavalasteaedade juurde sobitusrühmasid, ega ka erirühmasid erivajadustega lastele. Respondentide hinnang vajadusest, muuta rühmade koosseisu lasteaedades, kus nad töötavad, jaguneb kaheks. Üks osa respondente arvab, et ei oleks vajadust muuta lasteaedades, kus nad töötavad, rühmade koosseisu ja teine osa tunneb vajadust rühmade järele, kus on vähem lapsi ja rohkem tugispetsialiste. Selgub ka, et respondendid on vaid vähesel määral osalenud eripedagoogilistel kursustel/koolitustel. Sellest võib järeldada, et seetõttu on sobitus- ja erirühmade loomine keerukas, sest nendes rühmades on seadusest tulenevalt pedagoogidel kõrgemad kvalifikatsiooninõuded. Nende rühmad loomine võib olla keeruline ka põhjusel, et maakonnas on vähe eripedagooge ja teisi tugispetsialiste, keda on erirühmadesse vaja. Teoorias kajastub (Raudsepp-Alt 2007: 12,13), et tasandusrühmas peab olema täiskohaga logopeed, kehapuudega laste rühmas peab olema logopeed 10ne kõneravi vajava lapse kohta. Nägemis- ja kuulmispuudega laste rühmades peab rühmas olema täiskohaga eripedagoog ning arendus- ja liitpuudega laste rühmas on nõutud 0,5 koormusega eripedagoog. Sobitusrühmasid ei ole küll loodud, aga individuaalset arenduskava rakendatakse kuigi vähesel määral. Lasteaedades, kus seda rakendatakse,

on olemas ka spetsialistid põhikohaga tööl (logopeed, eripedagoog, tugiisik). Põhikohaga töötavatest spetsialistidest on lasteaedades sagedamini esindatud logopeed. Logopeedi mainiti ka vajadusel kaasatavate spetsialistide nimetamisel kõige sagedamini. Võib järeldada, et kõnepuudega lastele on igakülgne abi tavalasteaedades olemas, kuid teistele erivajadustele ei pöörata piisavalt tähelepanu spetsialistide vähesuse tõttu.

Suurimateks probleemideks erivajadustega lapse integreerimisel tavalasteaeda on pedagoogide vastava ettevalmistuse puudumine ja spetsialistide vähesus lasteaedades. Seetõttu tuntakse muret, et erivajadustega lapsed ei saa piisavalt tähelepanu arengu soodustamiseks ja paljud arvavad, et erivajadusega laps peaks alushariduse saama tavalasteaia erirühmas või erilasteaias. Siinkohal saab välja tuua ka ühe respondendi kommentaari kursiivkirjas ja jutumärkides, kus mainitakse, et *„Kui rühmas on erivajadustega laps, siis tavaliselt kipub jääma keegi tahaplaanile, kas siis erivajadusega laps või teised lapsed. Arvan, et erivajadustega lapsele oleks kõige parem erirühm, kus on vastava ettevalmistusega pedagoog ja tugispetsialistid ning väiksem rühm, et oleks aega lapsega võimalikult palju tegeleda ja pakkuda parimaid võimalusi arenguks.“*

Teooriast lähtuvalt (Jakobson 2007: 53) ei saagi kõik erivajadusega lapsed käia tavalasteaias, kuna erivajadusega lapse esialgne tavalasteaeda integreerimise proov vaid pikendab eriabita olemist. Siiski teorias (Veisson 2005: 96) märgitakse, et ka raskemate puuetega laste kasvatamine sobitusrühmas on mõeldav, aga lasteasutus koos omavalitsusega peab võimaldab lapsele individuaalse abistaja (tugiisiku) ja koostama lapsele individuaalse arenguprogrammi.

Probleemiks peetakse ka, et tavalapsed jäävad tahaplaanile, kui pedagoogide tähelepanu koondub erivajadustega lastele. Sellest tulenevalt oleks respondentide hinnangul vaja tugivõrgustiku loomist lasteaedadesse, et erivajadusega lapsega tegeleksid spetsialistid ning lapsed saaksid individuaalset lähenemist.

Respondentide valmisolek õpetada erivajadustega lapsi on olemas. Soovitakse vaid enesearenduseks rohkem koolitusi/kursuseid läbida, et erivajadusi õigeaegselt märgata ja lapsi õigesse arengusse suunata. Koolitusi peetakse vajalikuks ka lapsevanemate

nõustamise eesmärgil. Teooriast lähtuvalt (Shonkoff, Meisels 2000; Kala 2007: 4) on just lapsevanemad need, kes vajaksid abi ja tuge, kui nende peres kasvab erivajadusega laps. Respondendid märkisid valmisolekut õpetada erivajadustega lapsi, kui lasteaia rühmade koosseis oleks väiksem ja rühmades olemas tugiisikud erivajadustega lastele. Respondendid peavad oluliseks ka spetsialistide olemasolu lasteaedades, kellelt nõu küsida ja kellega koostööd teha. Tuginedes teooriast (Shonkoff, Meisels 2000) tulenevale tõdemusele, tuleb lasteaedadesse kaasata spetsialiste erivajadustega laste arendustegevusse.

Lapse esmaseks erivajaduse märkajaks loetakse pedagooge ja alles seejärel lapsevanemaid, kuigi teooria (Kala 2007: 5; Häidkind, Kuusik 2006: 6) väidab vastupidist. Sellest võib järeldada, et lapsevanemad ei teavita lasteaeda oma lapse erivajadustest või neil puudub teadmine, et lapsel on erivajadused. Võimalik, et lapsevanemad ei taha leppida, et nende lapsel on erivajadus. Järeldada võib ka, et arstide, lapsevanemate ja lasteaedade koostöö on puudulik. See tuleneb ka sellest, et meie riigis on tugevalt ülesehitatud isikuandmete kaitse ja erivajadusega lapse areng jääb lapsevanema vastutusalasse. Teooriast lähtuvalt (Klefbeck ja Ogden 2001: 75) peaks sekundaarne võrgustik suuremat mõju omandama, kui primaarne võrgustik tagasi tõmbub. Igal juhul tuleb sekkuda erivajadusega lapse õige arengu soodustamiseks.

Varajane märkamine ja sekkumine on pedagoogide hinnangul väga oluline lapse hilisema toimetuleku eesmärgil nii koolis kui täiskasvanud kodanikuna. Nagu teooriast tuleneb (Veisson 2005, 2008; Kuzemtšenko 2011; Häidkind 2008), märgivad ka respondendid, et mida varem lapse erivajadusi märgatakse, seda parem on lapse arendamise tulemus professionaalide abil ja see suurendab lapse iseseisvust. Samuti on varajane märkamine vajalik, et perekond saaks kohaneda lapse erivajadusega.

Ettepanekud respondentidelt, et erivajadustega lapsed saaksid maksimaalselt häid arenguvõimalusi koolieelsetes lasteasutustes oleksid järgmised:

- Eripedagoogilisi koolitusi/kursuseid lasteaia pedagoogidele. See sõltub omavalitsuste majanduslikust võimekusest ja asutuste eestvedajate loovusest, kirjutada projekte, mis võimaldaksid pedagoogide koolitusi.

- Spetsialistide palkamine lasteaedadesse. See sõltub omavalitsuse võimekusest finantseerida lasteaedasad spetsialistide palkamiseks.
- Lapsevanemate koolitamine/nõustamine, kui peres kasvab erivajadusega laps. See sõltub suuresti kui pädevad ja koolitatud on lasteaia pedagoogid ja spetsialistide olemasolust lasteaedades, mis omakorda sõltub omavalitsuste majanduslikust võimekusest.
- Vähendada rühmade koosseisu ja luua sobitusrühmasid. See oleneb lasteaedade ja omavalitsuste võimekusest.

Ettepanekud uurimuse läbiviijalt kohalikule omavalitsusele:

- Tõhustada võrgustiku koostööd lasteaia, lapsevanemate, kohaliku omavalitsuse spetsialistide ja perearstide vahel. Korraldada ühiseid võrgustiku koosolekuid probleemsete kitsaskohtade aruteludeks ning võimalike lahenduste leidmiseks. Lastevanemate koolitus läbi värgustikutöö.
- Arendada välja tugiisikute kvalifitseeritud baasvõrgustik, et vajadusel oleks neid võimalik kaasata erinevates lasteaedades.
- Arendada lasteaedades etapiviisiliselt (mitme aasta kestel) välja süsteemselt töötav tugispetsialistide võrgustik.
- Võimaldada lasteaia pedagoogidele etapiviisiliselt (mitme aasta kestel) eripedagoogilistel kursustel osalemist.

KOKKUVÕTE

Erivajadustega laste integratsioon tavalasteaeda on vajalik nii lapse seisukohalt lähtudes kui ka ühiskonna seisukohalt vaadatuna. Eestis kehtiv seadusandlus võimaldab erivajadustega lastel õppida elukohajärgses lasteasutuses, kus lasteaija direktorite ettepanekul moodustab valla- või linnavalitsus vastavalt lasteaedade juurde sobitus- või erirühmad. Vaatamata eripäradele, on erivajadustega lastel samasugused vajadused kuuluvuse, turvatunde, eneseteostuse järele nagu teistelgi. Erivajadustega laste toimetulemine ühiskonnas sõltub väga palju sellest, kuidas lapsevanemad lapsega igapäevaselt tegelevad ja pedagoogid lapsesse suhtuvad, kui teadlikud ja valmis nad on neid lapsi individuaalselt arendama, arvestades nende eripäradega.

Et tagada lapsele võimetekohane areng, on oluline erivajaduste varajane märkamine ja tugisüsteemide kohene rakendamine. Meeskonnatöö, milles osalevad ka lapsevanemad on erivajadusega lapse arendamisel primaarne. Lapsevanemad, teada saades oma lapse erivajadusest võivad ise vajada abi ja tähelepanu spetsialistidelt ning pole koostööaltid oma lapse arengu toetamisel. Väga oluline on kaasata, koolitada ja nõustada ka lapsevanemaid.

Tuginedes uurimustöös kasutatud kirjandusele on kõik lapsed arendatavad ja ka raskema puudega lapsed võiksid õppida sobitusrühmades. See eeldab tugispetsialistide olemasolu rühmades, soodsa arengukeskkonna loomist ja pedagoogide valmisolekut õpetada erivajadustega lapsi.

Käesoleva lõputöö uurimuse eesmärgiks oli uurida Rapla maakonnas kõiki tavalasteaedu ja neis pakutavaid võimalusi erivajadustega laste arenguks.

Lähtudes eelpool mainitud töö eesmärgist, olid püstitatud uurimisküsimused:

- Milliseid sagedamini esinevaid erivajadusi ilmneb tavalasteaias õppijatel?
- Milliseid seadusest tulenevaid võimalusi pakutakse erivajadustega laste arenguks koolieelses lasteasutuses?
- Kuidas toimib võrgustikutöö lasteaedades erivajadustega lastele soodsa arengukeskkonna loomisel?
- Milline on tugivõrgustiku olemasolu tavalasteaedades?
- Kuidas toimub erivajadusega laste varajane märkamine ja sekkumine ning selle vajalikkus?
- Kui valmis on pedagoogid arendamaks erivajadustega lapsi?

Uurimus viidi läbi kvantitatiivse uurimusena, milles saadi uurimisküsimustele vastused andmete kogumise ja töötlemise tulemusena. Uurimustöö meetodiks oli ankeetküsitlus. Uurimus viidi läbi interneti keskkonnas ajavahemikul märts-aprill 2013. Uurimuses osales Rapla maakonna üheksa valla tavalasteaedades 45 pedagoogi, 12 direktorit, 4 noorempedagoogi, 2 vanempedagoogi ja 1 vastaja uurimuse käigus omandas alles kõrgharidust.

Uurimistöö käigus selgunud põhitulemused:

- Uurimistulemustest selgus, et Rapla maakonna tavalasteaedades õppijatel ilmnis sagedamini esinevatest erivajadustest käitumishäiret ja kõnepuuet. Esines ka füüsilist-, vaimset-, nägemis- ja kuulmispuuet. Vähesel määral esines ka autismi. Pedagoogid olid märganud oma rühmas lapsi, kellel oli kõrvalekaldeid eakohasest arengust, kuid lastel puudus meditsiiniline diagnoos või lapsevanemad polnud lasteaeda sellest teavitanud.
- Seadusest tulenevaid võimalusi pakuti vaid Kehtna vallas ja seda sobitusrühma näol. Teistes valdades olid tavarühmad või liitrühmad.
- Võrgustikutöö meeskonnas ja lapsevanematega oli kokkuvõtvalt hea, aga pedagoogid ja lapsevanemad vajavad koolitusi, et koostöö sujuks väga hästi.
- Tugivõrgustiku olemasolu lasteaedades oli vähene. Spetsialistidest, kes töötavad põhikohaga lasteaedades ja spetsialiste, keda saab vajadusel kaasata, oli kõige enam esindatud logopeed. Väiksemates valdades ei töötanud põhikohaga

spetsialiste. Vajadusel oli neil võimalik kaasata spetsialiste suurematest naabervaldadest. Üldistatult saab öelda, et maakonnas on tugispetsialistide (eripedagoog, psühholoog, tugiisik jne) puudus.

- Erivajadustega laste õige arengu toetamiseks oli koostatud lastele individuaalne arenduskava, aga seda väga vähesel määral. Individuaalne arenduskava oli koostatud ka ilma, et oleks sobitus- või erirühmasid loodud. Enamus lasteaedades, kus käis erivajadusega lapsi, ei olnud koostatud individuaalset arenduskava. Lasteaedades üldiselt pakuti erivajadusega lastele ja nende peredele turvalist hoidmisvõimalust, kergendust perekonnale lapse järelvalve üle, võimalust kohtuda ja luua kontakte eakohaselt arenenud lastega. Laste esmaseks erivajaduse märkajaks oli pedagoog, seejärel alles lapsevanem. Koostööd lapsevanemaga peeti heaks, aga lapse erivajadustest teavitamine lasteaias osutus puudulikuks. Peeti oluliseks lapse diagnoosi teadasaamist, et last õiges arengus toetada. Pedagoogide vahelist koostööd peeti heaks ja lasteaedades on olemas toimiv meeskond.
- Pedagoogidel puudusid teadmised/oskused erivajadustega lapse õpetamiseks. Pedagoogid olid nõus/valmis õpetama erivajadustega lapsi, olenevalt lapse erivajadusest. Nõusolek erivajadustega laste õpetamiseks oli juhul, kui pedagoogidele antakse võimalus läbida erinevaid eripedagoogilisi kursuseid ja vähendatakse laste arvu rühmas. Spetsialistide olemasolu lasteaedades annab pedagoogidele valmisoleku ja julgustuse õpetada ja arendada erivajadusega last.

Kokkuvõtteks võib öelda, et erivajadustega laste arenguvõimalused Rapla maakonna koolieelsetes lasteasutustes vajavad järjepidevat täiustamist. Töö autori arvates ja uurimustöö käigus selgunud kitsaskohtadesse peavad rohkem panustama riik ja kohalikud omavalitsused, et tagada erivajadustega lastele maksimaalselt head arenguvõimalused.

VIIDATUD ALLIKAD

Almqvist, F. 2006. Aktiivsus- ja tähelepanuhäire. Laste- ja noortepsühhiaatria. Tallinn: AS Medicina, lk 236-244.

Bakk, A., Grunewald, K. 1999. Vaimupuudega inimeste hoolekandest. Tallinn: Koolibri.

Blackman, J. A. 2003. Early Intervention: An Overview. In: Odom, S. L., Hanson, M. J., Blackman, J. A., & Kaul, S. (Eds.) Early Intervention Practices Around the World, lk 1-26 (kaudviide).

Checkley, K. 1997. The first seven...and the eighth. A conversation with Howard Gardner. Educational Leadership, Vol.55, N 1. P. 8-13.

Daniels, E. R., Stafford, K. 1999. Erivajadustega laste kaasamine. Hea Algus. Tartu: OÜ Tartumaa Trükikoda.

Eesti Vabariigi Invapoliitika Üldkontseptsioon. Puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid. Eesti Puuetega Inimeste Koda. [<http://www.sm.ee/meie/eesmargid-ja-nende-taitmine/valdkondade-arengukavad.html>] 12.05.2013.

Eesti Vabariigi Lastekaitse seadus. Riigi Teataja I, 1992, nr 28, art 370.

Flynn, M., Flynn, P. 2000. Õpiraskustega lapsed. Tallinn: Koolibri.

Goebel, W., Glöckler, M. 1998. Laps. Meditsiinilis-pedagoogiline nõuandja. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Haavistu, H. 2009. Kõik lapsed on õpetatavad. Hooldusõpe. Eripedagoogika, nr 33. Tartu: OÜ Tartumaa Trükikoda, lk 51-55.

Häidkind, P. 2008. Erivajadusega lapsed lasteaias. Õppimine ja õpetamine koolieelses eas. Toimetaja Kikas, E. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Häidkind, P., Kuusik, Ü. 2006. Koolieelsete lasteasutuste riikliku õppekava üldosa 19. Peatükk (täiendatud variant).

[<http://www.ut.ee/curriculum/orb.aw/class=file/action=preview/id=155580/AEVosa21.03.06.pdf>] 12.05.2013.

Häidkind, P., Kuusik, Ü. 2009. Erivajadusega laps koolieelses lasteasutuses. Lapse arengu hindamine ja toetamine. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Koostaja ja toimetaja Kulderknup, E. Tartu: Greif OÜ, lk 22-72.

Ilgina, O. 2007. Kui klassis on nägemispuudega õpilane. Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Koostaja Tiirmaa, L. Tallinn: Argo, lk 50-57.

Jakobson, I. 2007. Erivajadustega laste sotsiaalsete oskuste kujundamine lasteaias. Alusharidus. Eripedagoogika nr 27. Tartu: OÜ Tartumaa Trükikoda, lk 53-58.

Kala, H. 2007. „Varajane märkamine ja sekkumine – kelle vastutus?“ Alusharidus. Eripedagoogika, nr 27. Tartu: OÜ Tartumaa Trükikoda, lk 4-9.

Karlep, K. 2005. Lev Võgotski ideede aktuaalsus tänapäeval. Eripedagoogika number. Haridus nr 8. Tallinn: SA Kultuurileht, lk 30-35.

Klefbeck, J., Ogden, T. 2001. Laps ja võrgustikutöö. Tallinn: SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. Riigi Teataja I, 2008, nr 23, art 152.

Koolieelse lasteasutuse seadus. Riigi Teataja I, 1999, nr 27, art 387.

Kuzemtšenko, M. 2011. Autism. Teatmik puudega lapse peredele. Meie lapsed. Koostaja Hanga. K. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet.

Kõrgesaar, J. 2002. Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse. Tartu: TÜ Kirjastus.

Lindgren, H.C & Suter, W.N. 1994. Eripedagoogika erivajadustega õpilastele. Pedagoogiline psühholoogia kooli praktikas. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus (kaudviide).

Lovaas, O. I. 1998. Arenguhälbega laste õpetamine. Raamat minule. Tartu: TÜ Kirjastus.

Martinson, M. 2010. Õpiraskused. Kelle probleem? Kust otsida lahendusi? Tallinn: Koolibri.

Mitchel, J. C. (red.). 1969. Network in urban situations. Analysis of personal relationship in central African towns. Manchester University Press (kaudviide).

Neare, V. 2007. Varajane sekkumine. Soodne keskkond lapse igakülgseks arenguks.- Tea ja toimetaja, nr 32. Tallinn: AS Kirjastus Ilo, lk 7-9.

Noonan, M. J. 2006. Teaching Children with Autism. – Young Children with Disabilities in Natural Environments. Methods and Procedures. Noonan, M. J., McCormick, L. Baltimore: Paul H. Bookes Publishing Co, lk 171 – 191.

Nõmme, A. 2009. Iga laps tuleb oma õnnega. Tartu: AS Atlex.

Pedagoogide kvalifikatsiooninõuded. Riigi Teataja Lisa, 2002, nr 96, art 1486.

Pittelkow, K., Jacob, A. 2004. Andekas laps. Avasta oma lapse anded ja võimed. Toimetaja Kiik, M. Tallinn: Väike Vanker OÜ.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. Riigi Teataja I, 2010, nr 41, art 240.

Püss, A. 2008. Kuulmispuudega lapsed. Lapsevanemale erivajadustega lapsest. Koostaja Veisson, M. Tartu: Atlex AS, lk 22-30.

Püss, A. 2011. Kuulmispuue. Teatmik puudega lapse peredele. Meie lapsed. Koostaja Hanga, K. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet.

Raplamaa info- ja nõustamiskeskus. Tutvustus. [<http://www.rink.ee/index.php?id=151>] 12.05.2013.

Raplamaa. Üldinfo. [<http://www.raplamaa.ee/et/uldinfo/maakonnast/>] 12.05.2013.

Raudsepp-Alt, U. 2007. Laste hariduslikud erivajadused ja lasteaia töö korraldus. Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Koostaja Tiirmaa, L. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, lk 11-13.

RHK-10. Psüühika- ja käitumishäired: kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised. V peatükk. 1993. Toimetaja Vasar, V. Tartu: Tartu Ülikool.

Shonkoff, J. P., Meisels, S, J. 2000. Early childhood intervention: The evolution of a concept. In: Shonkoff, J. P., & Meisels, S, J. (Eds.), Handbook of Early Childhood Intervention (pp. 3-31). Cambridge; New York: Cambridge University Press.

Veisson, M. 2005. Erivajadusega ja andekad lapsed. Erivajadustega laps. Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat. Koostajad Kivi, L., Sarapuu, H. Tartu: AS Atlex, lk 96-110.

Veisson, M. 2008. Lapsevanematele erivajadustega lastest. Tartu: Atlex AS.

Walburg, W. R. (1998). Vaimupuudepedagoogika alused. Tartu: TÜ Kirjastus.

Õppenõustamise standard. 2013. Programm „Õppenõustamissüsteemi arendamine“. [<http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/Oppenoustamise%20standard%202011.pdf>] 12.05.2013.

ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Riigi Teataja II, 1996, nr 16, art 56.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik lasteaia direktoritele ja pedagoogidele

„ERIVAJADUSTEGA LASTE ARENENGUVÕIMALUSED KOOLIEELSETES LASTEASUTUSTES RAPLA MAAKONNA NÄITEL.“

Austatud vastaja!

Olen Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži sotsiaaltöö korralduse eriala tudeng Inga Laurits ja teen oma diplomitöö jaoks kaardistatud uurimust hariduslike erivajadustega laste võimalustest arenemiseks ja kasvamiseks koolieelsetes lasteasutustes Rapla maakonnas. Küsimustik on konfidentsiaalne ja vastuseid kasutan oma lõputöös statistika koostamisel. Olen väga tänulik, kui vastate küsimustele võimalikult avameelselt. Vastamiseks tuleb tõmmata sobivale vastusevariandile ring ümber ja sobiva variandi puudumisel, saab vastuse kirjutada punktiirjoonele.

Suured tänud koostöö eest!

KÜSITLUS

Vastaja andmed

1.1. Teie sugu

1. M 2. N

Lisa 1. Järg

1.2. Teie vanus

20-30

30-40

40-50

50-60

60 ja üle

1.3. Lasteaed, kus töötate (valla nimi)

.....

1.4. Teie staaž alushariduse pedagoogina

1. kuni 5 a.

2. 5-10 a.

3. 10-15 a.

4. 15-20 a.

5. 20-25 a.

6. üle 25 a.

1.5. Kas olete osalenud eripedagoogilistel koolitustel?

JAH EI

..... (millisel?millal?)

1.6. Teie ametinimetus lasteasutuses

1. Noorempedagoog

2. Pedagoog

3. Vanempedagoog

4. Pedagoog-metoodik

5. Direktor

6. Muu.....

Lisa 1. järg

II Lasteaia rühmade koosseis, tugispetsialistide olemasolu ja vastajate arvamused erivajadustega lastest tavalasteaias

2.1. Kui Teie lasteaias/rühmas õpib erivajadusega lapsi, siis palun märkige, millise erivajadusega tegemist on:

- | | | |
|-------------------|------------------|---------------|
| 1. Füüsiline puue | 4. Kõnepuue | 7. Üliandekas |
| 2. Vaimne puue | 5. Kuulmispuue | 8. Autism |
| 3. Nägemispuue | 6. Käitumishäire | |

.....

2.2. Kas teie lasteaias/rühmas käib lapsi, kellel õpetajad on märganud kõrvalekaldeid eakohasest arengust, kuid puudub meditsiiniline diagnoos?(Lapsed, kelle erivajadus/puue on diagnoosimata arsti poolt või lapsevanemad pole sellest teavitanud)

JAH EI

.....

2.3. Kas lasteaias, kus töötate, on loodud:

1. Sobitusrühm(ad)
2. Tasandusrühm(ad)
3. Kehapuudega laste rühm(ad)
4. Meelepuudega laste rühm(ad)
5. Arendusrühm(ad)
6. Pervasiivsete arenguhäiretega laste rühm(ad)
7. Liitpuudega laste rühm(ad)

2.4. Millised tugispetsialistid on Teie lasteaias/rühmas igapäevaselt olemas? (spetsialistid, kes kuuluvad lasteaia koosseisu)

1. Tugiisik
2. Eripedagoog
3. Logopeed
4. Psühholoog
5. Füsioterapeut
6. Muu.....

Lisa 1. järg

2.5. Milliseid tugispetsialiste saate vajadusel kaasata? (spetsialistid, kes ei tööta konkreetses lasteaias põhikohaga)

1. Tugiisik
2. Eripedagoog
3. Logopeed
4. Psühholoog
5. Füsioterapeut
6. Muu.....

2.6. Kas teie hinnangul oleks lasteaia juures, kus töötate, vajadus muuta rühma koosseisu/koosseise lähtuvalt lapse/laste erivajadusest? Millise/milliste rühma/rühmade loomist peaksite vajalikuks?(Palun põhjendage!)

JAH EI

.....
.....
.....

2.7. Kuidas hindate enda valmisolekut tööks erivajadustega lastega? (Palun tõmmake ring ümber numbrile, mis kinnitab Teie valmisolekut skaalal 1-5ni. 1 tähistab kindlat valmisolekut ja 5 ei ole üldse valmis/nõus)

Olen valmis õpetama 1 2 3 4 5 Ei ole valmis õpetama

2.8. Millistel tingimustel olete valmis õpetama erivajadustega lapsi?

.....
.....
.....
.....

Lisa 1. Järg

2.9. Milliseid probleeme esineb (võib esineda) erivajadusega lapse kaasamisega tavalasteaeda?

1. Pedagoogidel puudub vastav ettevalmistus
2. Pedagoogid pole valmis/nõus õpetama erivajadusega last
3. Pedagoogid pole nõus õpetama, kuna palk on väike
4. Lasteaias pole piisavalt spetsialiste (logopeed, psühholoog, tugiisik jne)
5. Tavalapsed hakkavad ignoreerima erivajadusega last
6. Tavalaste vanemad ei nõustu erivajadusega lapsega oma lapse rühmas
7. Erivajadusega laps ei saa piisavalt arendatud
8. Tavalapsed jäävad tahaplaanile
9. Muu.....
.....

2.10. Millisel viisil peaks Teie arvates erivajadusega laps saama alusharidust?

1. Kodus
2. Erilasteaias
3. Tavalasteaia erirühmas
4. Tavalasteaia tavarühmas
5. Muu.....
.....

III Erivajadustega laste varajane märkamine ja sekkumine

3.1. Kes on lapse erivajaduse esmasteks märkajateks Teie kogemuse põhjal?

1. Lapsevanem
2. Arst
3. Lasteaia pedagoog
4. Lasteaia logopeed
5. Muu.....

Lisa 1. järg

3.2 Kas Teie lasteaias/rühmas on lapsi, kelle jaoks on muudetud ja kohandatud tavapärase õpetus tema erivajadustele sobivaks? (koostatud individuaalne arenduskava)

JAH EI

.....

3.3. Miks on varajane sekkumine vajalik laste erivajaduste ilmnemisel?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.4. Kui sujuv on koostöö lapsevanematega lapse arengu hindamisel?

1. Väga hea
2. Hea
3. Rahuldav
4. Vähene

3.5. Kuidas hindate pedagoogide vahelist koostööd Teie lasteaias/rühmas?

1. Väga hea
2. Hea
3. Rahuldav
4. Vähene

Lisa 1. järg

3.6. Teie ettepanekud, et koostöö sujuks väga hästi nii lapsevanematega kui ka pedagoogidega:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.7. Millistel tingimustel oleks erivajadustega laste integratsioon tavalasteaeda võimalik?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

TÄNUD!

Lisa 2. Koolieelsed lasteasutused 2012/2013.õppeaastal

1. Eidapere Lasteaed „Kukupai“; Tallinna mnt 23b; Eidapere 79003 Kehtna vald
2. Juuru Lasteaed „Sinilill“; Muuseumi 3, Juuru 79401 Juuru vald
3. Järlepa Lasteaed; Järlepa 79411 Juuru vald
4. Järvakandi Lasteaed „Pesamuna“; Pargi 3, Järvakandi 79101 Järvakandi vald
5. Kaiu Lasteaed "Triinutare"; Kasvandu tee 12, Kaiu 9301 Kaiu vald
6. Kasti Lasteaed „Karikakar“; Kasti küla 78221 Märjamaa vald
7. Kehtna Lasteaed „Siller“; Lasteaia 5, Kehtna 79001 Kehtna vald
8. Kivi-Vigala Lasteaed "Pääsulind"; Kivi-Vigala 78001 Vigala vald
9. Kohila Lasteaed „Männi“; Tööstuse 3, Kohila 79804 Kohila vald
10. Kohila Lasteaed „Sipsik“; Posti 5a, Kohila 79804 Kohila vald
11. Kuusiku lasteaed „Tareke“; Mõisa tee 5, Kuusiku alevik 79516 Rapla vald
12. Märjamaa Lasteaed „Pillerpall“; Pärna 1, Märjamaa 78302 Märjamaa vald
13. Orgita Lasteaed „Midrimaa“; Orgita 78313 Märjamaa vald
14. Prillimäe Lasteaed „Põnnipere“; Lasteaia põik 4 Prillimäe 79702 Kohila vald
15. Rapla Erilasteaed „Pääsupesa“; Viljandi mnt 7, 79513 Rapla
16. Rapla Lasteaed „Kelluke“; Palli 3, 79512 Rapla
17. Rapla Lasteaed „Naksitrallid“; Võsa 24, 79514 Rapla
18. Rapla Lasteaed „Päkapikk“; Metsapargi 1, 79514 Rapla
19. Sipa-Laukna Lasteaed; Sipa küla, 78102 Märjamaa vald
20. Sutlema Lasteaed „Linnupesa“; Lasteaia tee 1/Kõievbriku tee 8, Sutlema küla, 79710 Kohila vald
21. Valtu Lasteaed „Pesapuu“; Männiku 6, Kaerepere 79520 Kehtna vald
22. Vana-Vigala Lasteaed; Pargi 2, Vana-Vigala 78003 Vigala vald
23. Alu Lasteaed-Algkool; Keskuse tee 4, Alu 79001 Rapla vald
24. Hagudi Põhikool (Ia); Kooli 1, Hagudi 79602 Rapla vald
25. Kabala Lasteaed-Põhikool (Ia); Tamme küla 78403 Raikküla vald
26. Kärü Põhikool (Ia); Aia 20; 79201 Kärü vald
27. Kodila Põhikool (Ia); Kooli 5 Kodila 79603 Rapla vald
28. Valgu Põhikool (Ia); Valgu küla 78204 Märjamaa vald
29. Varbola Lasteaed-Algkool; Varbola küla 78203 Märjamaa vald

SUMMARY

DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN A PRESCHOOL CHILD CARE INSTITUTION ON THE EXAMPLE OF RAPLA COUNTY

Inga Laurits

Studying in a preschool child care institution can be seen as the beginning of a child's education. In preschool education prerequisites are created for the children to cope in school and everyday life.

During the last decades there have been numerous discussions in Estonia about the necessity of integrating people with special requirements into society. The first possibility for integration is to take a child with special needs into a regular nursery school. According to Estonian legislation a child with special needs has equal rights to stay in a child care institution of his/her residence and to get an individual approach in his/her developmental process. Involving a child with special needs in society means creating the best opportunities for the development of the child. The earlier a child is given the opportunity for correct development, the less the state needs to spend its resources in the future for helping incapable persons.

It is a topical subject for everyone engaged in developing and teaching children with special needs, also for every preschool education teacher, because in the future a child with special needs might study in their group as well. If the special needs of a child are not revealed in an early age, the problems might appear in a preschool child care institution and for handling those problems it takes knowledge, skills and readiness. A

child with special needs has to be given an opportunity to grow and develop with other children.

The aim of the thesis is to conduct research in all the nursery schools in Rapla County and of the possibilities offered in them for the development of children with special needs. Based on the aim, the following research questions were raised:

- What are the most frequent special needs that appear in children studying at nursery schools?
- What kinds of opportunities pursuant to laws are offered for the development of children with special needs at preschool child care institutions?
- How does networking act in creating a favourable developmental environment in nursery schools for children with special needs?
- What kind of support network is present in nursery schools?
- How does the early detection of children with special needs and the following intervention take place and the necessity of it?
- How ready are teachers to develop children with special needs?

The research was conducted as quantitative research, in which the answers to the research questions were the result of collecting and processing data. The method of the research was a questionnaire research. The research was conducted via the Internet between March and April in 2013. Among the research participants from the nine rural municipality nursery schools located in Rapla County there were 45 teachers, 12 principals, 4 junior teachers, 2 senior teachers and 1 participant, who was still acquiring higher education. There are 29 nursery schools in Rapla County, and one of them is a nursery school named Pääsupesa for children with special needs. The latter was excluded from the sample.

The main results that have become evident during the research are the following:

- It became evident from the results of the research that the most frequent special needs that appeared in children studying in Rapla County nursery schools are behavioural disorder and speech impairment. To a certain extent physical, mental, visual and hearing disabilities were also present. There were also some cases of autism. Teachers had noticed children in their groups, with abnormalities from

age-appropriate development, but the children either did not have a medical diagnosis or the parents had failed to notify the nursery school of it.

- Possibilities arising from the law were offered only in Kehtna rural municipality and that in the form of an integration group. In nursery schools at other rural municipalities there were either regular or mixed groups.
- Networking in a team and with parents was summarised as good, but teachers and parents alike need training in order for the cooperation to go on even better.
- There was a lack of a support network in nursery schools. Of the specialists who work full-time in the nursery schools and of the specialists who can be engaged when necessary, the speech therapist was the most represented one. No full-time specialists worked in smaller rural municipalities. They were able to engage specialists when necessary from larger neighbouring rural municipalities. In general it can be said that there is a lack of support specialists (speech therapist, psychologist, support person, etc.) in the county.
- An individual development plan was devised for the children with special needs for supporting their correct development, but that was done in a small number of cases. Individual development plan was devised even without creating any integration group or a group for children with special needs. In most nursery schools where children with special needs attended, an individual development plan had not been devised. In nursery schools in general for children with special needs and their families a safe opportunity for care was offered, relief for the family concerning the supervision of the child and a possibility to meet and network with children with age-appropriate development. The first person to notice that a child has special needs was the teacher, and after that came the parent. Cooperation with the parent was considered to be good, but notifying the nursery school of the special need of the child turned out to be poor. Knowledge concerning the child's diagnosis was seen to be important in supporting the child in his/her correct development. Cooperation between the teachers was considered good and nursery schools have effective teams.
- The teachers lacked knowledge/skills to teach a child with special needs. Teachers were consenting/ready to teach children with special needs, depending on the special need of the child. Consent to teach the children with special needs was

given if the teachers were given the opportunity to pass different special needs education courses and the number of children in the group were reduced. The presence of specialists in the nursery schools offers the teachers the readiness and courage to teach and develop a child with special needs.

Propositions from the respondents, so children with special needs can be given developmental possibilities in the preschool child care institutions, are the following:

- Special needs education training/courses for nursery school teachers. That depends on the economic capabilities of the local government and the creativity of the heads of authorities to write projects, which would enable training for teachers.
- Hiring specialists for nursery schools. That depends on the capability of the local government to finance nursery schools for hiring specialists.
- Training/counselling the parents if a child with special needs is growing in the family. That depends largely on the competence and training of the nursery school teachers and the presence of specialists in the nursery schools, the former in turn is dependent on the economic capabilities of the local government.
- Reduce the number of children in the groups and to create integration groups. That depends on the capabilities both of nursery schools and the local government.

Propositions from the organiser of the research to the local government:

- To step up a network of cooperation between the nursery school, parents, local government specialists and family physicians. To organise joint network meetings for discussing problematic issues and for finding possible solutions.
- To develop a qualified base network of support persons who in case of a need could be involved in different nursery schools.
- To develop step-by-step (during several years) a systematically working network of support specialists in the nursery schools.

In conclusion it can be said that the development possibilities for the children with special needs in the preschool child care facilities in Rapla County need to be constantly improved. In the opinion of the author and of the problem areas that have become

evident while writing this thesis, the state and local government have to contribute more to ensure children with special needs the best possibilities for their development

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, INGA LAURITS, sünd. 10.03.1977

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose:

**ERIVAJADUSTEGA LASTE ARENGUVÕIMALUSED KOOLIEELSETES
LASTEASUTUSTES RAPLA MAAKONNA NÄITEL**

Juhendaja: sotsiaaltöö lektor Anne Rähn

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **10.05.2013**